

2. POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ WOBEC KRAJÓW SŁABO ROZWIŃTYCH. UE I AFRYKA

Leszek Cybulski

Urząd Statystyczny we Wrocławiu

Wstęp

Problematyka relacji UE z krajami słabo rozwiniętymi nie cieszy się dużym zainteresowaniem wśród polskich autorów, a jest to zagadnienie wpływające na przyszłą pozycję polityczną, ekonomiczną, demograficzną i społeczną Europy. Unijna polityka rozwojowa kojarzona jest wyłącznie z wydatkami Europejskiego Funduszu Rozwoju i kolejnymi multilateralnymi porozumieniami UE z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP). W rzeczywistości jej zakres jest znacznie szerszy i obejmuje także inne komponenty poza krajami AKP. Ważnym adresatem wsparcia są bowiem kraje objęte Europejską Polityką Sąsiedztwa w ramach Unii Śródziemnomorskiej. Kraje Maghrebu, Maszreku i Bliskiego Wschodu nie mieszczą się w grupie AKP, ale ich stabilność polityczna i ekonomiczna, jako bezpośrednich sąsiadów ma dla Unii olbrzymie znaczenie. Trzeci komponent polityki rozwoju stanowią słabo i średniorozwinięte kraje położone poza Afryką. Unia obecnie intensyfikuje współpracę inwestycyjną i handlową z tymi krajami podpisując nowe umowy bilateralne i multilateralne. Czwarty element polityki unijnej nie ma charakteru geograficznego i dotyczy wsparcia nie o charakterze rozwojowym lecz humanitarnym. Zasady i procedury tej polityki od lat ewoluują, aby środki nie były marnotrawione i docierały bezpośrednio do obszarów dotkniętych klęskami klimatycznymi i politycznymi.

Unia Europejska jest największym obecnie donatorem oficjalnej pomocy rozwojowej, jest inicjatorką wielu przedsięwzięć prorozwojowych w Europie oraz o zasięgu ponadregionalnym, współpracuje w programach o zasięgu globalnym z ONZ, OECD i innymi organizacjami, których misją jest niesienie pomocy dla krajów słabo rozwiniętych. Kraje Afryki są obecne niemal we wszystkich komponentach polityki rozwoju UE, są jej adresatami i beneficjentami z tytułu udziału w AKP, Polityce Sąsiedztwa oraz akcjach humanitarnych. UE jako największy donator dąży do zwiększania poziomu skuteczności i efektywności pomocy, doświadczenia wynikające z jej wieloletnich już stosunków z krajami Afryki służą do korygowania, doskonalenia oraz optymalizacji zasad i form wsparcia krajów słabo rozwiniętych w ramach polityki rozwoju do 2030 roku.

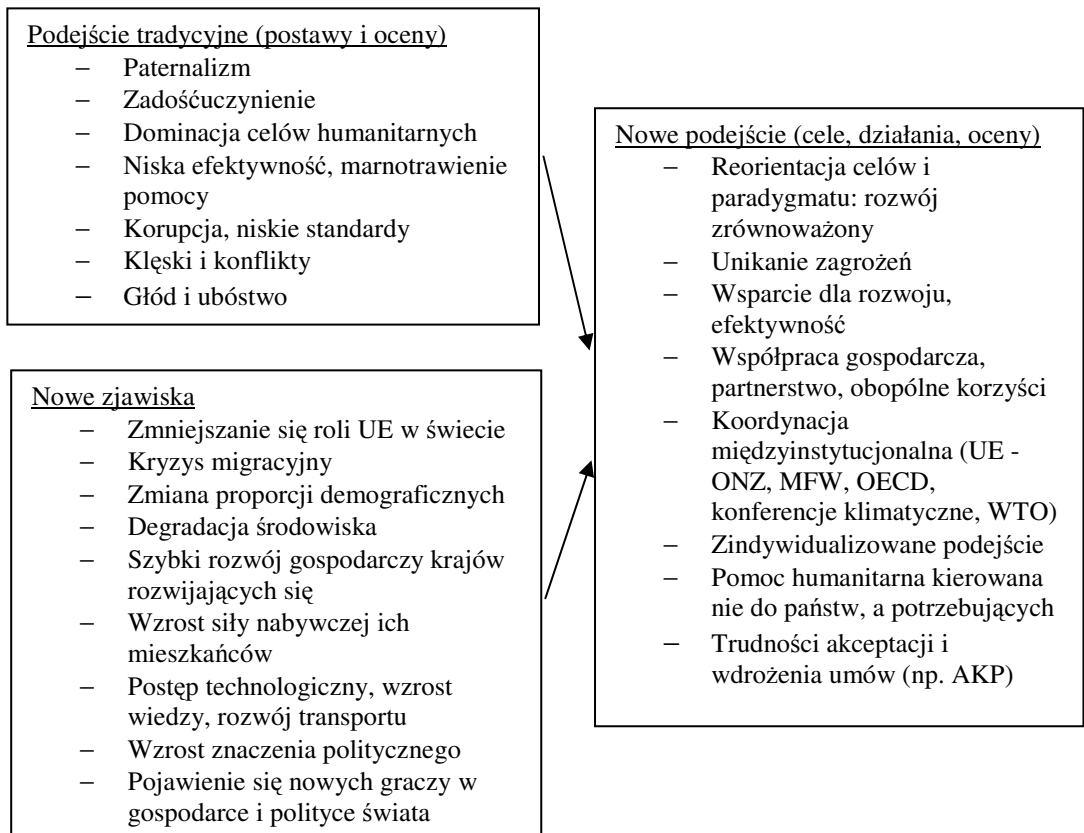
2.1. Nowa postawa wobec krajów słabo rozwiniętych i zmiana podejścia do zagadnienia pomocy

Kraje Północy, w tym przede wszystkim Unia Europejska, w ciągu ostatnich kilkunastu lat dokonały istotnej reorientacji swojej polityki wobec krajów Południa. Proces ten ulega obecnie przyspieszeniu, a jednym z powodów jest to, że państwa Południa już od dawna nie są monolitem, zwłaszcza - biednym i słabo rozwiniętym. Stąd zapewne wynika odchodzenie od umownego traktowania krajów rozwiniętych i rozwijających się jako krajów Północy i Południa, co również występuje w publikacjach naukowych.

Trudno znaleźć jednoznaczne potwierdzenie dla zjawiska konwergencji rozwojowej na świecie, ale jest faktem, że kraje biedniejsze jako grupa od wielu lat rozwijają się szybciej od bogatych i różnice względne stale ulegają zmniejszaniu. Mimo dużego przyrostu naturalnego w efekcie postępu gospodarczego następuje zmniejszanie się populacji dotkniętej głodem. Napływają inwestycje, kraje modernizują się, obywatele mają szeroki dostęp do zdobyczy technologii, w tym Internetu, a co za tym idzie także do informacji i wiedzy. To przyspieszenie niesie istotne konsekwencje. W perspektywie ćwierćwiecza oczekiwane jest pojawienie się rzeczywistej konkurencji gospodarczej ze strony grupy państw słabo rozwiniętych wobec krajów wysoko rozwiniętych. Zapewne nie będzie to pełne powtórzenie sukcesu rozwojowego Chin, ale istota procesu zmian będzie podobna, choć będą one zachodzić wolniej. Gdy w 1979 r. Chiny wkroczyły na ścieżkę modernizacji były na tak niskim poziomie rozwojowym, że nikt nawet nie przewidywał, iż mogą się stać główną gospodarką świata w okresie krótszym niż półwiecze.

Dawna postawa UE wobec krajów bliższego i dalszego sąsiedztwa była skażona mocno ugruntowanymi stereotypami. Z jednej strony podpisywane porozumienia mówiły o partnerstwie, a z drugiej strony silna była postawa paternalistyczna. Jeśli pomoc, to głównie o charakterze humanitarnym – „dawanie ryby zamiast wędki”, aby przeciwstawić się skutkom kolejnych klęsk środowiskowych, konfliktów zbrojnych, nieudolnych rządów. Podstawy pewnej bezwarunkowej hojności tkwiły w przeszłości, której skutki są widoczne do dziś. W Afryce jedyne terytoria bez pełnych doświadczeń kolonialnych to Liberia i Etiopia (jednak nawet Etiopia była przejściowo okupowana przez Włochy, a Liberia jest ukazywana jako klasyczna ofiara zjawiska neokolonializmu). Dlatego słowo „zadośćuczynienie” ma swój poważny wydźwięk nie tylko wśród Afrykanów i mieszkańców Bliskiego Wschodu (w innych regionach świata są to zależności mniej rzutujące na świadomość społeczną, z nielicznymi wyjątkami, np. Indochiny, Malezja), ale także wśród mieszkańców wielu krajów Europy. Warto podkreślić, że swoje kolonie w Afryce miało osiem największych krajów dawnej UE 15: Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy, Hiszpania, Portugalia, Belgia i Holandia. Poprawne politycznie historyczno-humanitarne podejście do państw bliskiego i dalszego sąsiedztwa miało wcześniej nieco odległy, a więc abstrakcyjny charakter. Okazało się jednak, że jesteśmy mieszkańcami tego samego świata, któremu wspólnie jako Północ i Południe poważnie zagrażamy i musimy wspólnie robić znacznie więcej, aby zahamować ten proces. Z drugiej strony

- mieszkańcy tych państw zjawili się licznie w Europie po Arabskiej Wiośnie i to jeszcze bardziej przeobraziło świadomość Europejczyków. Jeśli nie uda się zaprowadzić dobrobytu i stabilności w krajach sąsiedztwa, to przyszłe klęski migracyjne okażą się poważniejsze niż obecne. Różne potencjały demograficzne będą zmierzać w dalszej perspektywie do pewnego wyrównania, a to grozi nową wędrowką ludów. Z trzeciej strony - rozwój wielu państw Afryki może budzić uznanie. Jest to grupa państw południa kontynentu, kilku niewielkich państw wyspiarskich, ale także Angola, która w ostatnich latach dawała zatrudnienie licznym Portugalczykom, którzy nie byli w stanie go znaleźć w swoim kraju (paradoks historii). Możliwości tego rozwoju, nawet bez rozpoczęcia eksploatacji kolejnych złóż kopalin użytecznych, są bardzo duże. Gospodarczy udział UE w świecie podlega tendencji ciągłego zmniejszania się, a jej osłabienie może nastąpić przez zacieśnienie współpracy z krajami rozwijającymi się na zasadach obopólnych korzyści i rzeczywistego partnerstwa. Przedstawiono tylko niektóre determinanty zmieniającego się podejścia UE do krajów słabo rozwiniętych. Podstawowe cechy tej ewolucji przedstawia schemat:

Rys. 1. Determinanty ewolucji unijnej polityki rozwoju

Źródło: opracowanie własne

Europejska Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa (WPZiB) wykracza poza poziom tradycyjnych wspólnotowych polityk i poświęcono jej Tytuł V Traktatu o Unii Europejskiej (TUE). Zawiera on aż 26 artykułów na ogólną liczbę 53 ujętych w TUE. Zgodnie z treścią art. 26, ust. 1 TUE „Rada Europejska określa strategiczne interesy Unii, ustala cele oraz określa ogólne wytyczne wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, łącznie ze sprawami mającymi wpływ na kwestie polityczno-obronne. Przyjmuje niezbędne decyzje”.³² Tym samym stosunek UE do krajów rozwijających się jest także funkcją własnych żywotnych celów i interesów. W tym świetle prawdziwa jest opinia K. Smith z London School of Economics mówiącej, iż pobudki działań na rzecz integracji z krajami Afryki można podzielić na 2 grupy³³:

- Bezinteresowne – rozumiane jako część konstruowania tożsamości UE na arenie międzynarodowej, pomniejszenie prawdopodobieństwa wybuchu konfliktów między integrującymi się podmiotami,
- Egoistyczne, realistyczne – rozumiane jako możliwość kreowania dużo efektywniejszych relacji ekonomicznych z jednym, spójnym regionem aniżeli z każdym krajem z osobna, możliwość spadku migracji do UE i zmniejszenia środków pomocowych dla Afryki w momencie wzrostu gospodarczego tego regionu.

Integracja regionalna UE z innymi państwami jest jednym z celów WPZiB, a odpowiednie działania są mieszanką długofalowych strategii i okazjonalnych projektów, będących odpowiedzią na zmiany zachodzące w otoczeniu międzynarodowym. Jest to podstawa generalna, natomiast szczegółową podstawą unijnej polityki rozwoju są odpowiednie zapisy Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). W tej sferze Traktat z Lizbony zmienił kilka zapisów Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE), a kilka nowych dodał. Należy podkreślić, że polityka rozwoju dotyczy działań na rzecz krajów rozwijających się, co nie zawsze jest oczywiste dla osób nieznających problematyki unijnej. Do czasu wejścia w życie traktatu z Maastricht działania wspólnotowe w ramach polityki rozwoju miały jedynie skromne oparcie w zapisach traktatowych, co było efektem braku konsensu między państwami członkowskimi. Zmiana tej sytuacji nastąpiła w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską. Polityka rozwojowa stała się nierozdzielną częścią polityki UE. Artykuł 130u TWE wymieniał następujące cele współpracy w dziedzinie rozwoju:

- trwały rozwój gospodarczy i społeczny krajów rozwijających się,
- harmonijne i stopniowe włączanie krajów rozwijających się do gospodarki światowej,
- walka z ubóstwem w krajach rozwijających się.³⁴

³² J. Barcz, *Przewodnik po traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską*. Wyd. LexisNexis, Warszawa 2008, s. 285.

³³ K. Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, Wyd. Polity Press, Cambridge 2008, s. 79. Cyt. za: O. Mikulska, *Strategie gospodarcze Unii Europejskiej wobec krajów Afryki*, praca doktorska, maszynopis, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 32.

³⁴ *Dokumenty europejskie*, opr. A. Przyborowska-Klimczak i E. Skrzydło-Tefelska. T. 1. Morpol, Lublin 1996, s. 122.

Polityka rozwoju została określona w części piątej TFUE „Działania zewnętrzne Unii” w tytule III „Współpraca z państwami trzecimi i pomoc humanitarna”. Rozdział 1 „Współpraca na rzecz rozwoju” zawiera art. 208 tylko nieznacznie modyfikujący art. 130u TWE i stanowiący:³⁵

1. *Polityka Unii w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju jest prowadzona zgodnie z zasadami i celami działań zewnętrznych Unii. Polityka Unii i polityka Państw Członkowskich w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju uzupełniają się i wzmacniają wzajemnie. Głównym celem polityki Unii w tej dziedzinie jest zmniejszenie, a docelowo, likwidacja ubóstwa. Przy realizacji polityk, które mogłyby mieć wpływ na kraje rozwijające się, Unia bierze pod uwagę cele współpracy na rzecz rozwoju.*
2. *Unia i Państwa Członkowskie szanują zobowiązania i uwzględniają cele, na które wyraziły zgodę w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i innych właściwych organizacji międzynarodowych.*

Z kolei art. 209 określa sposób działania Unii:

1. *Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, przyjmują środki niezbędne w celu realizacji polityki w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju, które mogą dotyczyć wieloletnich programów współpracy z krajami rozwijającymi się lub programów tematycznych.*
2. *Unia może zawierać z państwami trzecimi i właściwymi organizacjami międzynarodowymi wszelkie rodzaje umów, które przyczyniają się do realizacji celów, o których mowa w artykule 21 Traktatu o Unii Europejskiej i w artykule 208 niniejszego Traktatu. Akapit pierwszy nie narusza kompetencji Państw Członkowskich do negocjowania na forach międzynarodowych i zawierania umów.*
3. *Europejski Bank Inwestycyjny przyczynia się, na warunkach przewidzianych w jego Statucie, do realizacji środków określonych w ustępie 1.*

Konieczność koordynowania działań Unii i jej państw członkowskich podkreślono w art. 210. Tym samym, nie tylko środki i inicjatywy unijne, ale także dodatkowe środki i programy działań indywidualnie określone przez państwa, nie powinny się powielać, ale uzupełniać. Kraje członkowskie są mniej lub bardziej szczodre w przeznaczaniu dodatkowych środków w ramach bezpośredniej pomocy rozwojowej (ODA). Art. 210 stanowi:

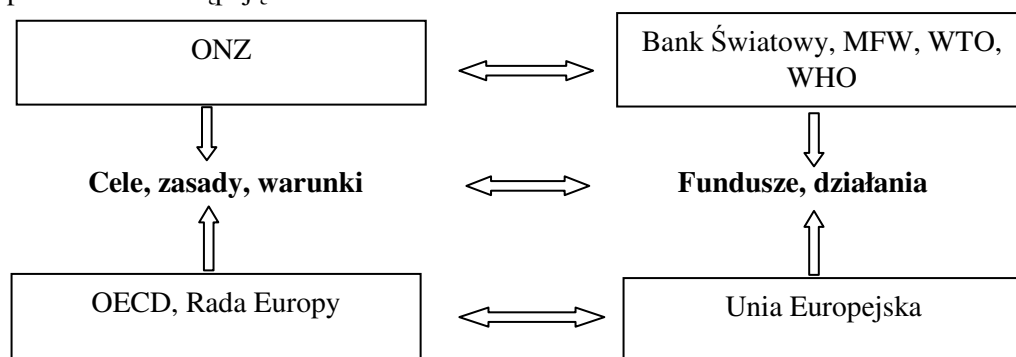
1. *Dążąc do zwiększenia komplementarności i skuteczności swoich działań, Unia i Państwa Członkowskie koordynują swoje polityki w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju i konsultują się wzajemnie co do swych programów pomocy, w tym w organizacjach międzynarodowych i podczas konferencji międzynarodowych. Mogą one podejmować wspólne*

³⁵ J. Barcz, tamże, s. 392.

działania. Państwa Członkowskie w razie potrzeby przyczyniają się do wykonania programów pomocy Unii.

- 2. Komisja może podjąć każdą użyteczną inicjatywę w celu wsparcia koordynacji określonej w ustępie 1.*

Także w art. 211 ponownie podkreślono, że „w zakresie swoich odpowiednich kompetencji Unia i Państwa Członkowskie współpracują z państwami trzecimi i właściwymi organizacjami międzynarodowymi”. W dalszych zapisach (m.in. w art. 220) następuje doprecyzowanie, że dotyczy to zwłaszcza ONZ i jej organizacji wyspecjalizowanych (wiemy, że chodzi przede wszystkim o Bank Światowy, MFW, WTO, WHO), Rady Europy, OBWE oraz OECD. Schemat zależności UE oraz organizacji międzynarodowych w zakresie kreowania polityki rozwoju można przedstawić następująco:

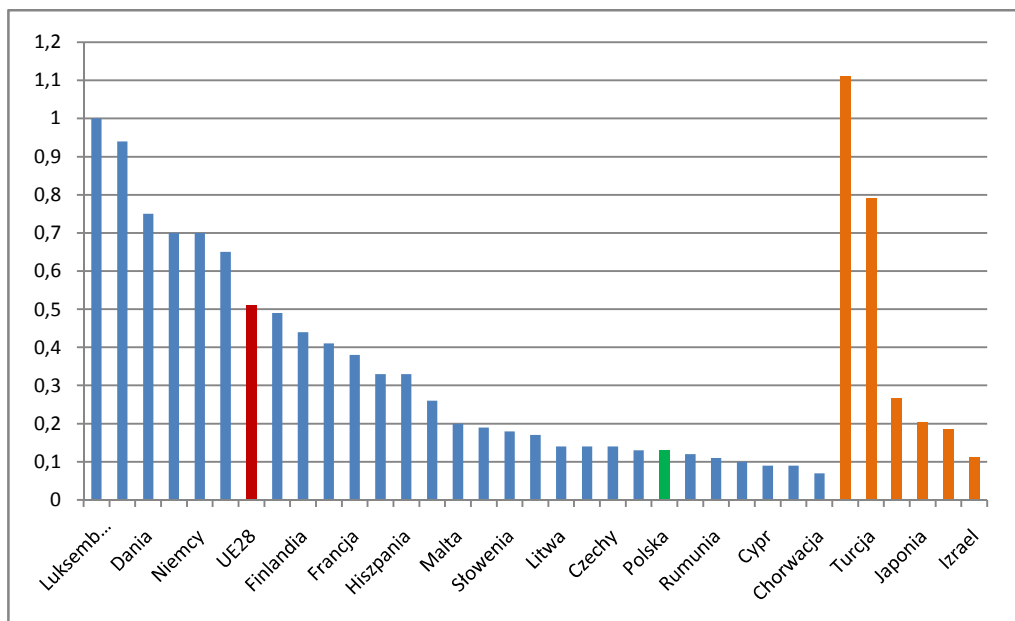
Rys. 2. Współpraca organizacji międzynarodowych na rzecz polityki rozwoju

Źródło: opracowanie własne

Lata doświadczeń Unii związanych z pomocą humanitarną spowodowały przygotowanie i zatwierdzenie w Lizbonie uzupełniających zapisów traktatowych. Artykuł 214 TFUE stosunkowo szeroko określa sposób jej realizacji:

- 1. Działania Unii w dziedzinie pomocy humanitarnej są prowadzone zgodnie z zasadami i celami działań zewnętrznych Unii. Działania te mają na celu niesienie doraźnej pomocy i opieki dla ludności w państwach trzecich, która stała się ofiarą klęsk żywiołowych lub katastrof spowodowanych przez człowieka, oraz jej ochronę, w celu sprostania potrzebom humanitarnym wynikającym z takich różnych sytuacji. Działania Unii i Państw Członkowskich wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają.*
- 2. Akcje pomocy humanitarnej prowadzone są zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego oraz zasadami bezstronności, neutralności i niedyskryminacji [...]*
- 7. Unia zapewnia koordynację i zgodność podejmowanych przez nią akcji pomocy humanitarnej z akcjami podejmowanymi przez organizacje i organy międzynarodowe, w szczególności te, które wchodzą w skład systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.*

Jednak klasyczna pomoc rozwojowa nie dotyczy kwestii humanitarnych ale działań programowych wpływających na postęp społeczno-gospodarczy w krajach rozwijających się w tym inicjatyw krajowych w ramach oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA; rys. 3).

Rys. 3. Oficjalna pomoc rozwojowa państw UE i wybranych krajów OECD w % DNB (2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz Eurostatu i OECD

Największą część wypracowanego dochodu na pomoc rozwojową przeznaczają kraje skandynawskie. Francja, pielęgnująca więzi frankofońskie i utrzymująca bliskie kontakty polityczne (także militarne) ze swoimi dawnymi koloniami, ma jednak mniejszy wskaźnik niż średnia unijna. Turcja granicząca z obszarem konfliktów bliskowschodnich i absorbująca setki tysięcy uchodźców poważnie zwiększyła swoje nakłady na ODA z 0,13% swojego DNB w 2010 r. do 0,79% w 2016 r. Wzrosły także wyraźnie wydatki Niemiec (o 0,31 p.proc.) oraz Irlandii (o 0,19 p.proc.), ale w 12 krajach względne wydatki zmalały w tym czasie. Dwie największe gospodarki w krajach rozwiniętych (USA i Japonia) przekazują na rzecz krajów rozwijających się ponad 2,5-krotnie mniej pieniędzy niż średnio kraje unijne. Każdy wzrost tych wskaźników przełożyłby się na znaczne zwiększenie możliwości realizacji programów rozwojowych.

Głównym donatorem jest jednak instytucjonalna UE przeznaczając na ten cel środki budżetu ogólnego oraz pozabudżetowego Europejskiego Funduszu Rozwoju. Największe środki przeznaczane są dla krajów najbliższej położonych w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS) oraz dla dużej grupy państw AKP, szczególnie silnie związanych historycznie i politycznie z Unią Europejską.

2.2. Kraje rozwijające się czy słabo rozwinięte?

Precyzyjne ustalenie grupy państw będących przedmiotem opisu nie jest terminologiczną oczywistością. W powszechnym użyciu nadal występuje termin kraje rozwijające się, również w przytoczonych zapisach traktatowych, lecz stał się on w końcu XX wieku anachronizmem. Z powodów politycznych, publicystycznych oraz statystycznych miał on uzasadnienie, gdy istniał świat dwubiegunowy. Wtedy wyróżniano kraje rozwinięte rynkowe (*developed market countries*), centralnie planowane (*centrally planned countries*) oraz resztę ok. 150 państw zbiorczo nazwanych rozwijającymi się (*developing countries*). Chociaż ONZ w ślad za Bankiem Światowym korzysta obecnie z klasyfikacji bazującej na aktualnej wartości PKB na 1 mieszkańca, to do niektórych ujęć nadal stosuje się starą typologię, z której zniknęła kategoria gospodarek centralnie planowanych (choć czasem pojawia się osobna kategoria transformujących się gospodarek Europy Wschodniej i Azji Środkowej). W zależności od celów grupowania statystycznego kraje rozwinięte obejmują:

- dla problemów ludności i spraw społecznych jest stosowana terminologia UNESCO (równoważne krajom bardziej rozwiniętym w ujęciu ONZ i MOP): 2 kraje Ameryki Północnej, kraje Europy i b. ZSRR oraz Australia, Nowa Zelandia i Japonia, a dla danych o oświacie i kulturze także Izrael,
- dla ocen dynamiki produkcji przemysłowej: 2 kraje Ameryki Północnej, kraje Europy, Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Izrael oraz RPA,
- dla danych o handlu zagranicznym – ujęcie stosowane do 2006 r.: 2 kraje Ameryki Północnej, kraje Europy Zachodniej (bez Środkowo-Wschodniej), Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Izrael oraz 5 państw Południowoafrykańskiej Unii Celnej; natomiast kraje powstałe z d. Jugosławii zaliczono do rozwijających się oraz wyróżniono trzecią grupę krajów Europy Środkowo-Wschodniej,
- dla danych o handlu zagranicznym – obecne ujęcie: USA, Kanada, Grenlandia, Bermudy, kraje Europy (wraz z Grupą Wyszehradzką, Słowenią i Chorwacją, ale bez pozostałych państw Europy Środkowo-Wschodniej), Australia, Nowa Zelandia oraz Japonia; Bułgarię i Rumunię zaliczono do kategorii Europa Południowo-Wschodnia i WNP, a Cypr, Izrael i RPA umieszczono w grupie państw rozwijających się.³⁶

Podstawowe wady tych klasyfikacji są dobrze widoczne:

- stosowane współcześnie ujęcia nie są jednorodne i różnią się przede wszystkim przynależnością państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz Izraela i RPA, które niegdyś zaliczane do rozwiniętych spadły do grupy państw rozwijających się, pomimo szybkiego wzrostu gospodarczego; dotyczy to również należącego do UE Cypru,
- niezależnie od powyższego, generalny skład grupy krajów rozwijających się uległ petryfikacji na poziomie sprzed półwiecza i tym samym obejmuje obecnie kraje nowo uprzemysłowione, głównie z Dalekiego Wschodu oraz

³⁶ *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*. GUS, Warszawa 2017, s. 735-739.

państwa naftowe z regionu Zatoki Perskiej, których poziom rozwoju przewyższa średnią unijną; formalnie do tej grupy zaliczane są także niewielkie kraje, które swoje bogactwo zbudowały na sektorze finansowym i turystyce, a których PKB na 1 mieszkańca przekracza poziom Szwajcarii i USA,

- o od strony analitycznej również trudno posługiwać się agregatowymi danymi dla grupy państw rozwijających się, gdyż procesy rozwojowe następujące wśród około 150 państw mają mniejszy wpływ na wskaźnik ogólny niż to, co dzieje się jedynie w dwóch państwach tej grupy - w bardzo dynamicznych gospodarkach Chin i Indii, ze względu na ich dominację demograficzną (zamieszkiwało je w 2016 r. 2706 milionów osób, wobec ogólnej światowej populacji wynoszącej 7467 milionów).

W bardziej użytecznych klasyfikacjach odchodzi się od pojęcia kraju rozwijającego się. Bank Światowy i MFW korzysta z formalnie trzypoziomowej, a *de facto* czteropoziomowej klasyfikacji krajów. Corocznie wylicza się wartość średniego światowego DNB na 1 mieszkańca i na tej podstawie określa wartości trzech progów, pozwalające na zakwalifikowanie państw do grupy:

- o wysokim poziomie rozwoju (dochodzie - *High Income Countries*; HIC)
- o średnim poziomie rozwoju – wyższym (UMIC)
- o średnim poziomie rozwoju – niższym (LMIC)
- o niskim dochodzie (LIC)

Wadą tego ujęcia jest zmienność – kraje oscylujące na poziomie jakiegoś progu mogą zmieniać swoją przynależność grupową nawet co roku. Przyjmuje się, że pomoc rozwojowa powinna być kierowana przede wszystkim do grup LMIC i LIC.

W 1971 r. ONZ ogłosiła listę krajów najslabiej rozwiniętych (*Least Developed Countries* – LDC). Aktualnie obejmuje ona 47 państw, które podlegają określonym korzyściom w światowych programach gospodarczych i porozumieniach handlowych. Cechuje ją też pewna inercja – kraje są wpisywane na listę, ale po sukcesie rozwojowym rzadko są z niej wykreślane, gdyż wymaga to podjęcia rezolucji przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Łącznie w ciągu prawie pół wieku istnienia listy LDC wykreślono z niej 6 państw, w tym 3 z Afryki – Botswanę, Republikę Zielonego Przylądka oraz w 2017 r. Gwineę Równikową. Warto zauważyć, że chociaż już w końcu XX w. kraj ten stał się najbogatszy w Afryce pod względem PKB na 1 mieszkańca (na poziomie wielu krajów europejskich – efekt boomu naftowego), to ZO ONZ podjęło rezolucję dopiero w końcu 2013 r., a kraj formalnie opuścił listę 4 lata później. Obecnie lista ta obejmuje:

- jedno państwo z półkuli zachodniej: Haiti,
- 4 minipaństwa Oceanii: Kiribati, Wyspy Salomona, Tuvalu, Vanuatu,
- 9 krajów azjatyckich: Jemen, Afganistan, Nepal, Bhutan, Bangladesz, Myanmar, Laos, Kambodżę i Timor Wschodni (jest on łączony ze strefą Pacyfiku i zaliczany do grupy AKP),
- 33 państwa afrykańskie (60% państw Afryki), wyłącznie obszar subsaharyjski.

Najważniejszy unijny program wsparcia dotyczy państw AKP – Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Jest on prawidłowo ukierunkowany na najbiedniejsze kraje zważywszy, że obejmuje 38 państw LDC, a wkrótce formalnie dołączy 39. – Sudan Południowy. Tylko 8 państw z Azji (poza Timorem Wschodnim) znajduje się poza ramami porozumienia z Kotonu.

2.3. Porozumienie z Kotonu

Chociaż grupa AKP skupiająca 47 krajów rozwijających się formalnie zawiązała się w 1975 r. w Georgetown (Gujana) to jej początków należy szukać w okresie powstawania wspólnot europejskich. Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (TEWG) już w 1957 r. w art. 131 określał, że celem jest „... *zapewnienie pomyślności mieszkańców tych krajów i terytoriów, w sposób prowadzący je do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego, do czego aspirują*”. Słowo „terytoriów” jest tu bardzo ważne, gdyż traktat powstał zanim zaczęły się w dużej skali procesy dekolonizacyjne. Rok 1960 r. został ogłoszony rokiem niepodległości Afryki – aż 17 państw przestało być koloniami. Wtedy lista terytoriów zamorskich była długa, a obecnie jest krótka i stanowi załącznik 2 do TFUE (są to wyspiarskie posiadłości Wielkiej Brytanii, Francji, Holandii oraz Danii, o niewielkiej liczbie ludności). Stowarzyszeniu UE z krajami i terytoriami zamorskimi (OCT) poświęcona jest Część IV TFUE (art. 198-204). Jest to także element unijnej polityki rozwoju. Jednak przed 1960 r. proporcje były odmienne, a lista państw niepodległych była krótka. TWE wymieniał następujące kolonie należące do czterech (z sześciu ówczesnych członków EWG):

- **Francji:** Senegal, Sudan Francuski (Mali), Wybrzeże Kości Słoniowej, Dahomej (Benin), Gwinea Francuska (Gwinea), Mauretania, Niger, Górna Wolta (Burkina Faso), Środkowe Kongo, Ubangi-Shari (Republika Kongo), Czad, Gabon, Saint Pierre i Miquelon (obecnie nadal w OCT), Komory, Madagaskar, Francuska Somalia (Dżibuti), Nowa Kaledonia (OCT), Francuskie Kolonie Oceanii (Polinezja Francuska; OCT), Francuskie Terytoria Południowe i Antarktyczne (OCT), Togo, Terytorium Powiernicze Kamerun (Kamerun);
- **Belgii:** Kongo Belgijskie (DR Kongo), Ruanda-Urundi (Burundi, Rwanda);
- **Włoch:** Somali Włoskie (Somalia);
- **Holandii:** Nowa Gwinea Holenderska (cz. Indonezji).

Model oparty na jednostronnym stowarzyszeniu nie przetrwał długo i zawarto w Jaunde (Kamerun) multilateralne konwencje (1963, 1969). W 1973 r. do EWG dołączyły 3 nowe państwa, z czego dwa wraz z zapleczem postkolonialnym (Wielka Brytania i w małym stopniu także Dania). Konsultacje afrykańskich krajów frankofońskich i Commonwealthu z 1973 r. skutkowały w Georgetown jednolitym stanowiskiem wobec konieczności renegocjacji konwencji z Jaunde. W efekcie, w stolicy Togo - Lomé podpisano nową konwencję (1975), a potem 3 kolejne (1979, 1984, 1989).

Konwencje te miały kluczowe znaczenie z następujących powodów³⁷:

- Ustanowiły trwałe związki w zakresie współpracy w wyniku stworzenia ram prawnych bazujących na umowach wynegocjowanych przez 2 duże grupy państw,
- Ich efektem stała się jednolita umowa, która została zawarta bez dyskryminacji pod względem ekonomicznym i politycznym każdej grupy państw, uwzględniając problemy państw najmniej rozwiniętych, krajów wyspiarskich i krajów będących enklawami,
- Utworzyły wspólne instytucje prowadzące dialog, w dużym stopniu odpowiedzialne za realizację programów rozwojowych. Tymi instytucjami są: zgromadzenie członków Parlamentu Europejskiego oraz przedstawiciele państw AKP, Rada Ministrów UE i AKP, a także Komitet Ambasadorów,
- Mają charakter wieloaspektowy i obejmują różne formy współpracy: pomoc finansową, koncesje handlowe, wsparcie eksportu, pomoc dla rolnictwa i przemysłu.

Dialog UE – kraje AKP toczy się nieustannie, a wspólne zgromadzenia członków Parlamentu Europejskiego i przedstawicieli AKP odbywają się nawet kilka razy w roku. Choć AKP skupia zdecydowaną większość krajów afrykańskich, to jednak kraje Północnej Afryki nie wchodzi w jej skład, w odróżnieniu od mniejszych państw z innych kontynentów. Dlatego ta formuła kontaktów politycznych okazuje się czasem niewystarczająca i dlatego także cyklicznie odbywają się szczyty gromadzące 28 przywódców UE oraz 55 z państw Unii Afrykańskiej. W dniach 29-30 listopada 2017 r. odbył się w Abidżanie 5. szczyt, a jego głównym tematem była problematyka przyszłości młodzieży afrykańskiej, co ma duże znaczenie dla Europy ze względu na presję migracyjną.³⁸

W treści porozumienia AKP zaakcentowano znaczenie położenia państw. Inne są możliwości kooperacji i rozwoju terenów nadmorskich, inne obszarów położonych wewnątrz kontynentu, a jeszcze inne oddalonych terenów wyspiarskich. Należy pamiętać, że wsparcie nie polega jedynie na dotacjach. Instrumenty polityki handlowej mają nie mniejsze znaczenie. D. Leonard podkreślał przed 20 laty, że na 99,5% towarów eksportowanych przez kraje AKP do UE zostało zniesione cło. Nawet na wrażliwym rynku cukru Unia dokonywała zgodnie z umową dużych zakupów (1,4 mln ton) mimo posiadania znacznej własnej nadwyżki. Utrzymywane były jednak ograniczenia dostępu dla tekstyliów z krajów AKP (Porozumienie Wielowłókiennicze).³⁹ Współcześnie w ramach wspólnej polityki handlowej UE niemal nie stosuje ceł wobec krajów LDC, a Australia i Szwajcaria nie stosują ich zupełnie (tab. 1).

³⁷ D. Leonard, *Przewodnik po Unii Europejskiej*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 1998, s. 264-265.

³⁸ *Szczyt Unia Afrykańska – Unia Europejska: Inwestowanie w młodzież na rzecz zrównoważonej przyszłości*, Komisja Europejska, Komunikat Prasowy IP/17/5007

³⁹ D. Leonard, op. cit.

Tabela 1. Dostęp krajów LDC do wybranych rynków państw rozwiniętych (2014)

Kraje	Towary zwolnione z ceł (w %)	Średnie cła wobec krajów LDC (w %)		
		Produkty rolne	Tekstyliia	Ubrania
Unia Europejska	99,0	0,1	0,1	1,3
Australia	100,0	0	0	0
Szwajcaria	100,0	0	0	0
Kanada	99,8	0,1	0,2	1,7
Japonia	99,3	0,7	2,2	0,2
Korea Pd.	87,8	14,6	0	0
USA	61,3	5,6	5,7	11,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *World Development Indicators*, The World Bank, updated 17.04.2017 WV_Global_goals_strnghtening_partnership.xls

Kolejnym milowym krokiem współpracy z krajami AKP było przyjęcie do EWG w 1986 r. Hiszpanii i Portugalii, co w naturalny sposób zwiększyło liczbę sygnatariuszy porozumień. W późniejszym okresie do porozumienia przystępowały także kraje bez jednoznacznej przeszłości kolonialnej (Liberia, Etiopia), a nawet państwa powstałe jeszcze w XIX w. (Kuba). Ze względu na swoją specyfikę Kuba oraz RPA nie są beneficjentami wszystkich korzyści wynikających z konwencji. Porozumienie z Kotonu w Beninie podpisano w 2000 r. Obecna poprawiona wersja porozumienia pochodzi z 2010 r., gdy w Wagadugu podpisy złożyli przywódcy 27 krajów UE oraz 75 krajów rozwijających się⁴⁰. Problemy wewnątrz krajowe zadecydowały, że zabrakło przedstawicieli Kuby, Gwinei Równikowej, Sudanu i Somalii, lecz kraje te również są członkami grupy państw AKP. Obecna grupa państw AKP obejmuje 79 krajów, czyli ponad połowę istniejących na świecie państw, umownie nadal nazywanych rozwijającymi się:

- 48 z Afryki, wyłącznie subsaharyjskiej, gdyż 5 państw Maghrebu i Maszreku korzysta z bardziej intensywnej współpracy śródziemnomorskiej w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa; jako państwa subsaharyjskie traktujemy również kraje na granicy regionów geograficznych - Mauretanię i Sudan,
- 16 państw z regionu Karaibów, w tym 13 wyspiarskich oraz Surinam, Gujanę i Belize,
- 15 wyspiarskich państw regionu Pacyfiku, z czego 14 zaliczanych jest do Oceanii oraz Timor Wschodni zaliczany do Azji.

Lista krajów afrykańskich nie obejmuje 5 państw objętych EPS oraz formalnie niepodległej, ale de facto nie istniejącej Sahary Zachodniej oraz powstałego niedawno Sudanu Południowego, który jako 80. państwo wkrótce dołączy do AKP. Umowa z Kotonu była nowelizowana dwukrotnie – w 2005 r. w Luksemburgu oraz w 2010 r. w Wagadugu (Burkina Faso).

Kraje AKP są zróżnicowane nie tylko z powodu położenia geograficznego eksponowanego w porozumieniu (obok grupy państw LDC wyróżniamy też LLDC – *landlocked developing countries*), ale głównie ze względów ekonomicznych oraz demograficznych. Rzutuje to na ogólny potencjał gospodarczy grupy (tab. 2).

⁴⁰ *Dziennik Urzędowy UE*, 2010, L 287, 04.11.2010, s. 3-49.

Tabela 2. Potencjał ekonomiczny i główne charakterystyki państw AKP

Wyszczególnienie	DNB ogółem		Systematyzacja grup krajów według:			
	rok	w bieżących mln USD	ONZ i MFW		Cotonou Agreement	
			LDC	HIPC	LLDC	wyspy
Nigeria	2015	514027				
RPA	2015	332593				
Angola	2015	104489	■			
Sudan	2015	73985	■	■		
Kenia	2015	61824				
Etiopia	2015	58863	■	■	■	
Tanzania	2015	47339	■	■		
Ghana	2015	40615		■		
Wybrzeże Kości Słoniowej	2015	32053		■		
Demokratyczna Rep. Kongo	2015	31847	■	■		
Kamerun	2015	31122		■		
Uganda	2015	26158	■	■	■	
Zambia	2015	24301	■	■	■	
Mozambik	2015	16355	■	■		
Gabon	2015	15895				
Senegal	2015	15104	■	■		
Botswana	2015	14732			■	
Mali	2015	13935	■	■	■	
Zimbabwe	2015	13187			■	
Namibia	2015	12814				
Czad	2015	12308	■	■	■	
Mauritius	2015	12128				■
Burkina Faso	2015	12005	■	■	■	
Kongo	2015	11723		■		
Madagaskar	2015	10278	■	■		■
Benin	2015	9364	■	■		
Rwanda	2015	8077	■	■	■	
Niger	2015	7830	■	■	■	
Gwinea Równikowa	2015	6587				
Gwinea	2015	5977	■	■		
Malawi	2015	5962	■	■	■	
Mauretania	2014	5446	■	■		
Suazi	2015	4155			■	
Sierra Leone	2015	4050	■	■		
Togo	2015	3939	■	■		

Burundi	2015	2900	■	■	■	
Lesotho	2014	2804	■		■	
Erytrea	2011	2313	■	■		
Liberia	2015	1713	■	■		
Rep. Zielonego Przylądka	2015	1712				■
Rep. Środkowoafrykańska	2015	1591	■	■	■	
Seszele	2015	1371				■
Gwinea Bissau	2015	1087	■	■		
Gambia	2014	878	■	■		
Komory	2014	605	■	■		■
Wyspy Św. Tomasza i Książęca	2014	312	■	■		■
Kraje AKP - Afryka (46)		1618351	30	32	15	6
<i>Pozostałe AKP - Afryka (2):</i>						
Dżibuti	b.d.		■			
Somalia	b.d.		■	■		
Kraje AKP - Afryka (48)			32	33	15	6
Kuba	2011	66620				(■)
Dominikana	2015	64539				■
Trinidad i Tobago	2015	25296				■
Jamajka	2015	13668				■
Haiti	2015	8761	■	■		■
Bahamy	2015	8269				■
Surinam	2015	5049				
Barbados	2015	4208				■
Gujana	2015	3141		■		
Belize	2015	1590				
St. Lucia	2015	1368				■
Antigua i Barbuda	2015	1229				■
Grenada	2015	901				■
St. Kitts i Nevis	2015	865				■
St. Vincent i Grenadyny	2015	730				■
Dominika	2015	491				■
Kraje AKP - Karaiby (16)		206722	1	2	0	13
Papua-Nowa Gwinea	2014	16725				■
Fidżi	2015	4280				■
Timor Wschodni	2015	2386	■			■
Wyspy Salomona	2015	1134	■			■
Vanuatu	2014	819	■			■
Samoa	2015	759				■

Tonga	2014	449				■
Kiribati	2015	363	■			■
Mikronezja	2014	333				■
Palau	2015	259				■
Wyspy Marshalla	2014	232				■
Nauru	2015	100				■
Tuvalu	2014	57	■			■
Kraje AKP - Pacyfik (13)		27896	5	0	0	13
<i>Pozostałe AKP - Pacyfik (2):</i>						
Wyspy Cooka	b.d.					■
Niue	b.d.					■
Kraje AKP - Pacyfik (15)			5	0	0	15
Kraje AKP razem		1852970	38	35	15	33
Egipt	2015	305861				
Izrael	2015	297028				
Algieria	2015	193013				
Maroko	2015	106074				
Liban	2015	46380				
Tunezja	2015	44130				
Libia	2015	37840				
Jordania	2015	35549				
Autonomia Palestyńska	2015	13300				
Kraje Eur. Polityki Sąsiedztwa (9)		1079174				
<i>Pozostałe EPS (1):</i>						
Syria	b.d.					
<i>Pozostałe Afryka (2):</i>						
Sahara Zachodnia	b.d.					
Sudan Południowy	2015	9700	■			
<i>Memorandum:</i>						
Świat Arabski	2015	2767920	2			
Bliski Wschód i Afryka Północna	2015	3480113	1			
Afryka Subsaharyjska	2015	1629764	33			
Poważnie zadłużone biedne kraje: HIPC	2015	617643		39		
Najsłabiej rozwinięte kraje: LDC	2015	919602	47			
Polska	2015	508221				
Unia Europejska	2015	17550232				
Świat	2015	76678799	47	39		

AKP w % świata	2,42	80,9	89,7		
EPS w % świata	1,41	0	0		
AKP w % UE	10,56				
EPS w % UE	6,15				
AKP - Afryka w % AKP	87,3	84,2	94,3	100	18,2
AKP - Karaiby w % AKP	11,2	2,6	5,7	0	39,4
AKP - Pacyfik w % AKP	1,5	13,2	0	0	39,4

Uwagi: dane w dolarach USA według metody atlasu, ceny bieżące, LDC – kraje najłabiej rozwinięte, HIPC – poważnie zadłużone biedne kraje; LLDC – kraje bez dostępu do morza, Kuba została pominięta w oficjalnym wykazie państw wyspiarskich

Źródło: opracowanie i obliczenia własne na podstawie *World Development Indicators 2017*, The World Bank, Washington 2017, s. 11-14; baz statystycznych ONZ i Banku Światowego oraz *The Cotonou Agreement 2014 and multiannual financial framework 2014–20*, EuropeAid 2014.

Chociaż dane pokazują, że potencjał ponad połowy państw rozwijających się i jednocześnie 40% wszystkich państw świata to tylko 2,4% światowego DNB, to jest to jednak grupa szybko rozwijająca się i stabilniejsza politycznie niż była na przełomie wieków. Po raz pierwszy w historii kraj afrykański posiada gospodarkę o nieco większym potencjale niż Polska. Jest to pięciokrotnie większa, licząca 186 milionów mieszkańców Nigeria. Ceny bieżące i aktualny kurs wymienny powodują, że taka sytuacja jest nowa, gdyż biorąc pod uwagę parytet siły nabywczej różnica jest nieco większa i sięga 10%.

Gdy dodamy śródziemnomorskie kraje Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, to siła ekonomiczna obu grup razem będzie stanowić 1/6 gospodarki unijnej. Formalnie grupa AKP obejmuje 3 regiony świata, ale w praktyce dominują kraje Afryki, które dysponują 7/8 potencjału ekonomicznego całej grupy.

Pamiętamy, że są to najbiedniejsze kraje świata i dlatego jest tu 81% spośród państw LDC i aż 90% najbardziej zadłużonych biednych krajów (HIPC). Cztery brakujące kraje grupy HIPC to Afganistan z Azji i 3 państwa latynoamerykańskie – Boliwia, Nikaragua oraz Honduras. Potrzeby rozwojowe państw AKP są ciągle bardzo duże, ale najlepiej je widać, gdy ocenimy wskaźniki przeliczone na mieszkańca. Tym razem chodzi o ilustrację przybliżonego poziomu życia, co powoduje uwzględnienie wskaźników wg parytetu siły nabywczej (tab. 3).

Tabela 3. Poziom rozwoju w grupie państw AKP i jego podstawy surowcowe.

Wyszczególnienie	DNB per capita		%	Grupy państw wg ONZ i MFW			
	rok	wg PPP w \$ międzyn.		ludności <1,9 \$ dziennie	LDC	poziom rozwoju	eksporterzy
			paliw				innych kopalin
Seszele	2015	25760	< 2		●●●		
Mauritius	2015	19290	< 2		●●		
Gabon	2015	18810	8		●●	■	
Gwinea Równikowa	2015	16450	.		●●	■	
Botswana	2015	15600	18,2		●●		
RPA	2015	12830	16,6		●●		■
Namibia	2015	10380	15		●●		
Suazi	2015	8040	42		●		
Angola	2015	6450	30,1	■	●●	■	
Rep. Zielonego Przylądka	2015	6390	8,1		●		
Kongo	2015	6300	37		●	■	
Nigeria	2015	5800	53,5		●	■	
Sudan	2015	4080	14,9	■	●		■
Ghana	2015	4070	25,2		●		
Mauretania	2014	3710	5,9	■	●		■
Zambia	2015	3660	64,4	■	●		
Wybrzeże Kości Słoniowej	2015	3240	29		●		■
Lesotho	2014	3160	59,7	■	●		
Wyspy Św. Tomasza i Książęca	2014	3160	32,3	■	●		■
Kamerun	2015	3080	24		●		
Kenia	2015	3060	33,6		●		
Tanzania	2015	2620	46,6	■			
Senegal	2015	2390	38	■			
Mali	2015	2360	49,3	■			■
Czad	2015	2110	38,4	■		■	
Benin	2015	2100	53,1	■			
Uganda	2015	1780	34,6	■			
Rwanda	2015	1720	60,4	■			
Zimbabwe	2015	1700	21,4				
Burkina Faso	2015	1640	43,7	■			■
Etiopia	2015	1620	33,5	■			
Gambia	2014	1580	45,3	■			
Sierra Leone	2015	1560	52,3	■			■
Gwinea Bissau	2015	1450	67,1	■			■

Komory	2014	1430	13,5	■		
Erytrea	2011	1400	.	■		■
Madagaskar	2015	1400	77,8	■		
Togo	2015	1320	54,2	■		
Mozambik	2015	1170	68,7	■		
Malawi	2015	1140	70,9	■		■
Gwinea	2015	1120	35,3	■		■
Niger	2015	950	45,7	■		
Burundi	2015	730	77,7	■		■
Demokratyczna Rep. Kongo	2015	720	77,1	■		■
Liberia	2015	720	68,6	■		■
Rep. Środkowoafrykańska	2015	600	66,3	■		■
Trinidad i Tobago	2015	29630	3,4		●●●	■
St. Kitts i Nevis	2015	23700	.		●●●	
Bahamy	2015	22930	.		●●●	
Antigua i Barbuda	2015	22220	.		●●●	
Kuba	2011	18630	.		●●	
Surinam	2015	16870	23,4		●●	■
Barbados	2015	15930	.		●●●	
Dominikana	2015	13570	2,3		●●	
Grenada	2015	12520	.		●●	
St. Vincent i Grenadyny	2015	11000	.		●●	
St. Lucia	2015	10820	35,8		●●	
Dominika	2015	10420	.		●●	
Jamajka	2015	8860	< 2		●●	
Belize	2015	7880	13,9		●●	
Gujana	2015	7520	14		●●	■
Haiti	2015	1760	53,9	■		
Nauru	2015	16190	.		●●●	
Palau	2015	14700	.		●●	
Fidżi	2015	8700	4,1		●●	
Samoa	2015	5720	< 2		●	
Tuvalu	2014	5430	2,7	■	●●	■
Tonga	2014	5290	< 2		●	
Wyspy Marshalla	2014	4710	.		●●	■
Kiribati	2015	4150	14,1	■	●	
Timor Wschodni	2015	3820	46,8	■	●	■
Mikronezja	2014	3600	17,4		●	
Vanuatu	2014	3040	15,4	■	●	

Papua-Nowa Gwinea	2014	2800	39,3		●	■
Wyspy Salomona	2015	2180	45,6	■	●	■
Izrael	2015	34940	.		●●●	
Libia	2015	15140	.		●●	■
Algieria	2015	14280	.		●●	■
Liban	2015	14120	.		●●	
Tunezja	2015	11060	2		●	
Jordania	2015	10740	.		●●	
Egipt	2015	10690	.		●	
Maroko	2015	7680	3,1		●	
Autonomia Palestyńska	2015	5080	< 2		●	
<i>Memorandum:</i>						
Świat Arabski Bliski Wschód i Afryka Północna	2015	16446				
Afryka Subsaharyjska	2015	3562				
Poważnie zadłużone biedne kraje: HIPC	2015	2126				
Najsłabiej rozwinięte kraje: LDC	2015	2459				
Polska	2015	25400	< 2		●●●	
Unia Europejska	2015	37583				
Świat	2015	15415				

Uwagi: dane w międzynarodowych dolarach według parytetu siły nabywczej, LDC – kraje najslabiej rozwinięte; klasyfikacja Banku Światowego: ●●● kraje o wysokim dochodzie, ●● kraje o średnim – wyższym dochodzie, ● kraje o średnim - niższym dochodzie, bez zaznaczenia - kraje o niskim dochodzie.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne na podstawie *World Development Indicators* 2017, The World Bank, Washington 2017, s. V-VII, 22-24; baz statystycznych ONZ i Banku Światowego.

Korelacja odpowiedniego zakwalifikowania krajów przez Bank Światowy oraz danych o DNB na 1 mieszkańca nie jest pełna z powodu nieuwzględniania przez BŚ parytetu siły nabywczej. Ceny np. w Angoli są na tyle wysokie (zwłaszcza ceny nieruchomości w Luandzie nie odbiegają od najdroższych miast świata), że rzeczywisty poziom życia odbiega od nominalnego wskaźnika. Dwa najbogatsze państwa AKP posiadają wyższy wskaźnik niż Polska. Z drugiej strony widać, że zestawienie LDC wymaga pewnych korekt. Widoczna jest duża dysproporcja dochodu wewnątrz Afryki, a z drugiej strony państw afrykańskich w stosunku do państw regionu Pacyfiku, a zwłaszcza Karaibów. Jedyne przedstawiciel LDC na półkuli zachodniej (Haiti) zdecydowanie odbiega od innych państw Ameryki. Nawet pozbawione dochodów z ropy naftowej kraje arabskie, w tym niestabilna politycznie i objęta ograniczeniami międzynarodowymi Autonomia Palestyńska ma wyższy poziom DNB na mieszkańca niż zdecydowana większość krajów subsaharyjskich.

Nie zawsze wysokie średnie wskaźniki przekładają się na dobrobyt mieszkańców. W Gwinei Równikowej występują autorytarne rządy, mające zapobiec niezadowoleniu społecznemu z powodu zawłaszczania dochodów z ropy naftowej przez rządzących. Nierówny podział dochodów występuje także w innych krajach, co widać z porównania wskaźników DNB i odsetka społeczeństwa żyjącego w skrajnym ubóstwie. W skali świata wyłącznie w Afryce subsaharyjskiej oraz na Haiti występuje ponad 50-procentowy odsetek osób, które muszą się utrzymać za mniej niż 1,9 dolara dziennie. Jednak większość z tych krajów uczyniła w ostatnich latach istotny postęp w tej dziedzinie. Przykładowo bardzo wysoki odsetek w DR Konga (77,1%) pochodzi z 2012 r., ale 8 lat wcześniej udział ten wynosił aż 94,1%. Wysokie odsetki dominują jednak wśród krajów najbiedniejszych, zwykle doświadczonych toczonymi do niedawna wojnami domowymi i interwencjami zewnętrznymi. Obecnie kontynent jest już stabilniejszy politycznie. W krajach o stosunkowo dużym dochodzie wysokie odsetki takiej populacji oznaczają natomiast istnienie dużych nierówności społecznych, które w Afryce Północnej są stosunkowo małe.

Większość stosunkowo zamożnych państw AKP czerpie dochody z eksploatacji kopalin użytecznych. Ropa naftowa przynosi wyższe dochody niż pozostałe bogactwa. Niekiedy dostępność tych bogactw przyczyniała się do powstawania konfliktów zbrojnych (DR Konga, Liberia, Sierra Leone) i skrajnej pauperyzacji mieszkańców. Nie tylko instytucjonalna UE, ale także firmy europejskie w mniejszym stopniu współpracują z krajami afrykańskimi w tej sferze niż firmy chińskie mające pełne wsparcie rządu. Są one zainteresowane w równym stopniu surowcami energetycznymi, jak i metalami ziem rzadkich. W kilku krajach Afryki Wschodniej następuje nie tylko eksploatacja bogactw, ale również rozbudowa infrastruktury przez Chiny.

Przeobrażenia ekonomiczne kontynentu potwierdza dynamika rozwojowa. Dotyczy to zwłaszcza bardzo zróżnicowanej Afryki subsaharyjskiej, gdzie w ciągu ostatnich 20 lat najszybszy rozwój dotyczył państw naftowych (Gwinea Równikowa, Angola), ale wysoka dynamika cechowała także startujące z wyjątkowo niskiego poziomu Etiopię i Tanzanię oraz odrabiające zapaść gospodarczą po okresie wojen domowych Rwandę, Mozambik i Sierra Leone. Niestety, wojny i konflikty wewnętrzne lub wieloletnie złe autorytarne rządy wpłynęły na sytuację ośmiu krajów z końca prezentowanej poniżej listy. Dziesięciokrotny wzrost PKB w ciągu 18 lat w Gwinei Równikowej robi wrażenie, ale było to możliwe, gdyż jest to niewielki kraj liczący zaledwie 1,22 mln mieszkańców (dane ONZ za 2016 r.). Jednak Etiopia jest krajem prawie 84 razy większym od Gwinei (102,4 mln osób) i dlatego pięciokrotny wzrost PKB dla tego okresu jest rzeczywiście imponujący (tab. 4).

Tabela 4. Zróżnicowanie procesu wzrostu w krajach subsaharyjskich

Państwa	Średnioroczna dynamika PKB			Zmiana PKB	
	1999-2008	2009-2016	prognoza 2017-2019	1999-2016	prognoza 1999-2019
	w %			1998=100	
Afryka Subsaharyjska	5,6	4,4	3,3	244,1	269,0
Gwinea Równikowa	28,1	-2,3	-5,6	990,0	833,4
Etiopia	8,1	9,9	8,2	464,0	587,2
Rwanda	8,0	7,2	6,8	375,2	457,5
Mozambik	7,8	6,5	7,9	351,6	441,9
Angola	11,2	3,6	1,5	383,0	400,5
Tanzania	6,1	6,6	6,6	302,2	366,4
Uganda	7,5	5,2	5,6	310,2	365,5
Sierra Leone	7,5	4,5	6,5	292,1	352,8
Ghana	5,3	6,8	6,7	283,1	344,1
Zambia	6,4	6,1	4,3	298,0	338,4
Nigeria	7,5	5,2	1,5	308,0	321,8
Burkina Faso	5,7	5,5	6,3	267,7	321,5
Czad	7,8	4,2	2,2	294,1	314,2
Mali	5,4	4,2	5,0	234,7	271,6
Niger	4,4	5,4	5,0	233,8	270,9
Senegal	4,4	4,2	6,7	214,4	260,7
Rep. Zielonego Przylądka	7,4	1,4	4,1	228,7	257,7
Kenia	3,3	5,6	5,7	214,6	253,2
Benin	4,5	4,0	5,9	212,1	251,6
Botswana	5,2	3,5	4,5	219,0	249,9
Wyspy Św. Tomasza i Książęca	4,3	4,3	5,3	213,2	249,1
Malawi	3,8	4,7	5,0	210,3	243,5
Kamerun	3,6	4,5	4,7	202,2	232,1
DR Kongo	2,4	6,4	3,5	208,0	230,6
Gwinea	3,5	4,0	5,9	192,5	228,6
Mauritius	4,3	3,5	4,0	201,4	226,5
Namibia	4,1	4,4	2,3	211,3	226,2
Lesotho	3,5	4,1	4,4	195,0	222,0
Gambia	3,7	3,2	3,8	185,6	207,4
Gwinea Bissau	2,9	3,6	5,0	176,3	204,1

Togo	1,6	5,0	5,3	173,3	202,3
Wybrzeże Kości Słoniowej	0,5	5,6	7,1	162,9	200,3
Kongo	3,5	4,1	-0,2	195,2	194,0
Madagaskar	4,0	1,6	4,9	167,9	193,7
Seszele	2,2	4,2	3,8	173,0	193,6
Suazi	3,6	2,9	0,5	178,5	181,3
RPA	4,0	1,6	1,3	167,9	174,7
Burundi	3,1	2,8	0,2	169,1	170,1
Komory	2,0	2,2	3,8	145,3	162,4
Liberia	.	4,3	4,5	(139,6)	(159,1)
Gabon	-0,1	4,0	2,9	135,5	147,7
Erytrea	-1,1	4,8	3,6	130,1	144,8
Rep. Środkowoafrykańska	1,2	-2,9	5,1	88,9	103,2
Zimbabwe	-6,8	7,7	0,9	89,5	91,9
Sudan Południowy	.	-7,3	-2,0	(54,5)	(51,2)

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie baz statystycznych Banku Światowego i ONZ

Szybki wzrost gospodarczy następujący w większości państw regionu powoduje z jednej strony ograniczanie odsetka populacji cierpiącej z powodu niedożywienia, a z drugiej strony prowadzi do zmniejszania się względnego dystansu do Europy, chociaż jest on nadal olbrzymi. W okresie 2008-2015 światowy PKB liczony w cenach stałych wzrósł o 16,9%; w Europie ten wzrost wyniósł jedynie 3,9% (zaważył światowy kryzys), a w Afryce aż 33,7%.⁴¹

W zakresie nowoczesnych technologii użytkowych postęp jest widoczny jeszcze bardziej. W 2000 r. w krajach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego na 1000 ludności przypadało 307 użytkowników Internetu, a w 2016 r. wskaźnik ten wzrósł do 820. W Afryce subsaharyjskiej nastąpił natomiast 40-krotny wzrost wskaźnika od 5 do 200.⁴² Nieco szybsza dynamika dotyczyła w tym okresie telefonii komórkowej w Afryce - wzrost z 17 do 744 abonentów na 1000 mieszkańców, podczas gdy w krajach o wysokim poziomie rozwoju zanotowano wzrost z 493 do 1259. Mieszkańcy Afryki mają w tej chwili niemal równie łatwy dostęp do informacji, jak mieszkańcy Europy. Jest to czynnik ważący na przyszłości obu kontynentów, dlatego unijna polityka rozwojowa służy mieszkańcom obu regionów.

⁴¹ Obliczenia własne na podstawie *Rocznik statystyki międzynarodowej 2017*, GUS, Warszawa 2017, tab. I41.

⁴² Tamże, tab. I21.

2.4. Kreowanie polityki rozwoju i nowe porozumienie w sprawie AKP

Zgodnie z opisanymi uprzednio zasadami współpracy organizacji międzynarodowych OECD uczestniczy w kreowaniu polityki rozwoju na świecie. Jej udział obejmował m.in.:

- Od początku – promowanie harmonizacji i koordynacji działań pomocowych,
- 2003 - powołanie grupy zadaniowej ds. praktyk dotacyjnych,
- 2005 – sformułowanie deklaracji paryskiej o efektywności pomocy ze wskazaniem na podstawowe zasady:
 - Własność (w tym zwalczanie korupcji)
 - Dostosowanie
 - Harmonizacja
 - Zarządzanie przez rezultaty
 - Możliwość wielostronnego rozliczania rezultatów,
- Redefinicja listy odbiorców pomocy (I i II grupa państw wg Banku Światowego),
- 2008 – przyjęcie planu działań z Akry (własność, włączające partnerstwo, zadawane rezultaty, zdolność do rozwoju),
- 2008 – ogłoszenie deklaracji OECD o spójności polityki na rzecz rozwoju,
- 2015 - Agenda 2030, rozwój nakierowany głównie na potrzeby biednych krajów oraz dobrobyt i zrównoważenie we wszystkich krajach.

Podsumowując, udział OECD w realizacji polityki rozwoju sprowadza się do:

- Wprowadzania polityk i określenia sposobu ich współdziałania;
- Mobilizacji zasobów na rzecz rozwoju zrównoważonego;
- Dążenia do dobrobytu dla wszystkich;
- Zapewnienia zrównoważenia planety;
- Podniesienia siły partnerstwa;
- Wzmocnienia dostępu do danych i ich zakresu;
- Ułatwienia w zakresie uzupełniania i przeglądanania.⁴³

Szczególne znaczenie ma wypracowana z udziałem OECD, ONZ i UE Agenda 2030. Stała się ona podstawą przyjętego w czerwcu 2017 r. stanowiska (a de facto dokumentu programowego) przedstawicieli unijnych rządów oraz trzech władz UE, dotyczącego nowego europejskiego konsensu rozwojowego, któremu towarzyszyło identyczne motto jak akcji Europejski Rok na rzecz Rozwoju 2015: „Nasz świat, nasza godność, nasza przyszłość”.⁴⁴ Dokument bazuje na Agendzie 2030, eksponując ewolucję zachodzącą od milenijnych do zrównoważonych celów rozwoju państw świata.

⁴³ www.oecd.org/dac/ (20.10.2015)

⁴⁴ *The new European consensus on development „Our world, our dignity, our future”*. Brussels, 7 June 2017.

Kilku polom polityki rozwoju określonym przez OECD w przyjętym dokumencie odpowiadają ramy działań (eksponowane medialnie jako 4 razy P, a nawet 5 razy P):

- ✚ ludzie (*people*) – rozwój ludzki i godność,
- ✚ planeta – ochrona środowiska, zarządzanie zasobami naturalnymi oraz przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,
- ✚ dobrobyt (*prosperity*) – trwałe i włączający wzrost oraz zatrudnienie,
- ✚ pokój (*peace*) – pokojowe i włączające społeczeństwo, demokracja, efektywne i odpowiedzialne instytucje, państwo prawa, prawa obywatelskie,
- ✚ partnerstwo UE oraz adresatów działań jako generalna zasada realizacji czterech kierunków ramowych.

Wspólne stanowisko rządów i instytucji unijnych (Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komisji) z czerwca 2017 r. jest zwięźczeniem prac podjętych wcześniej. W listopadzie 2016 r. w Strasburgu Komisja Europejska przedstawiła strategiczne podejście służące osiągnięciu zrównoważonego rozwoju w Europie i na świecie, co stanowi jeden z najważniejszych priorytetów jej działania. W wydanych komunikatach zawarto główne założenia, kierunki działań i narzędzia zapewniające UE kontynuację dotychczasowych oraz podjęcie nowych inicjatyw w obszarze kształtowania w przyszłości zrównoważonego rozwoju.⁴⁵

Pierwszy komunikat w sprawie kolejnych działań mających zapewnić Europie zrównoważoną przyszłość wyjaśnia, w jaki sposób 10 priorytetów politycznych Komisji przyczynia się do realizacji programu działań ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030 oraz w jaki sposób UE osiągnie cele zrównoważonego rozwoju w przyszłości. Drugi komunikat w sprawie nowego Konsensu europejskiego w sprawie rozwoju przedstawia proponowaną wspólną wizję i ramy współpracy na rzecz rozwoju dla UE i jej państw członkowskich, dostosowane do programu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030. Taki horyzont mają aktualne cele przyjęte w 2015 r. przez ONZ. Trzeci komunikat w sprawie odnowionego partnerstwa z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP) omawia proponowane podstawy nowego, zrównoważonego etapu w stosunkach UE - AKP, który nastąpi po wygaśnięciu w 2020 r. umowy o partnerstwie z Kotonu. W końcu 2015 r. we wszystkich krajach członkowskich odbywały się społeczne konsultacje nowej umowy, do których zapraszano między innymi na stronie internetowej GUS.

KE dąży do tego, by dynamiczne zmiany w Europie i na świecie, i wynikające stąd wyzwania rozwojowe znalazły odzwierciedlenie w strategii rozwoju UE po roku 2020. Zrównoważoność stała się swoistą europejską marką, o czym świadczą rezultaty dotychczas realizowanych strategii: wysoki poziom rozwoju gospodarczego, spójność społeczna, demokratyczne społeczeństwa oraz zaangażowanie na rzecz zrównoważonego rozwoju, mocno zakorzenione w traktatach europejskich. Nowe wyzwania stojące przed społecznością międzynarodową, sformułowane w deklaracji

⁴⁵ *Zrównoważony rozwój: UE przedstawia swoje priorytety*; Komisja Europejska, Komunikat prasowy, 22 listopada 2016 r., IP/16/3883.

ONZ jako Zrównoważone Cele Rozwoju, kontynuujące Milenijne Cele Rozwoju, są zobowiązujące dla UE jako głównego aktora na tej arenie, wymagają zmodyfikowania dotychczasowego i przyjęcia nowego podejścia strategicznego w tym zakresie.

Program działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030, przyjęty przez społeczność międzynarodową we wrześniu 2015 r., stanowi ambitny nowy plan działania w odpowiedzi na globalne tendencje i wyzwania. Kluczowym elementem tego programu jest 17 celów zrównoważonego rozwoju i powiązane z nimi cele, które obowiązują do 2030 r. Przy uwzględnieniu wyników innych międzynarodowych szczytów i konferencji, które odbyły się w 2015 r. w Addis Abebie i w Paryżu (światowy szczyt klimatyczny), społeczność międzynarodowa dysponuje nowymi ramami współpracy wszystkich państw odnoszącymi się do wspólnych wyzwań. Po raz pierwszy cele zrównoważonego rozwoju mają powszechne zastosowanie względem wszystkich państw (należy zauważyć, że wszelkie działania wewnątrz UE od początku obecnego wieku, a zwłaszcza od szczytu w Goeteborgu w 2001 r., realizują zasadę zrównoważonego rozwoju), a Unia zobowiązała się do bycia liderem w ich wdrażaniu.

Powstaje nowy Konsens europejski dotyczący rozwoju, a wniosek w tej sprawie odzwierciedla zmianę paradygmatu we współpracy na rzecz rozwoju (w ramach programu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030), która jest reakcją na wzajemnie powiązane wyzwania dzisiejszego świata:

- Wniosek przedstawia wspólną wizję i ramy działania dla wszystkich instytucji UE oraz wszystkich państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem przekrojowych czynników napędzających wzrost, takich, jak: równouprawnienie płci, młodzież, zrównoważona energia, działanie w dziedzinie klimatu, inwestycje, migracja i mobilność.
- Ma na celu zwiększenie wiarygodności, skuteczności i wpływu polityki rozwojowej UE, w oparciu o wspólne analizy, strategie, programowanie, działania i sprawozdawczość.
- Nowy konsens powinien stanowić ramy wszystkich działań UE i jej państw członkowskich w zakresie polityki rozwojowej. Przykładem takiego podejścia jest proponowany Plan inwestycji zewnętrznych, w ramach którego oficjalna pomoc rozwojowa zostanie wykorzystana, by pozyskać finansowanie z innych źródeł w celu wygenerowania zrównoważonego wzrostu, co ma służyć najuboższym.

Szeroko konsultowane odnowione partnerstwo z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku po 2020 r. ma pomóc w budowaniu pokojowych, stabilnych, dobrze zarządzanych, zamożnych i odpornych państw i społeczeństw przy granicach z UE i poza UE oraz w zrealizowaniu celu polegającego na stworzeniu wielostronnego ładu opartego na zasadach, stanowiącego odpowiedź na globalne wyzwania. Celem jest uzgodnienie z krajami partnerskimi AKP umowy ramowej, która funkcjonowałaby obok regionalnych, dostosowanych do potrzeb porozumień partnerskich z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku, uwzględniających możliwości i wyzwania występujące na szczeblu regionalnym.

2.5. Milenijne Cele Rozwoju

Zanim zostaną przedstawione obowiązujące od 2016 roku Zrównoważone Cele Rozwoju (ZCR) konieczne jest przypomnienie ich „poprzedników”, czyli Milenijnych Celów Rozwoju (MCR), aktualnych w latach 2000-2015.

Deklaracja Milenijna oraz sporządzony na jej podstawie dokument Milenijne Cele Rozwoju, zostały przyjęte 6 września 2000 r. na szczycie Milenijnym Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Stały się najważniejszym i najambitniejszym programem społeczno-gospodarczym wpływającym na wyrównywanie szans rozwojowych w skali świata. Wyznaczone wówczas cele były ambitne (na ogół dotyczyły lat 2015 i 2020, których punktem odniesienia był 1990 r.) i tym samym miały charakter mobilizujący. Skierowano je głównie do krajów rozwijających się, ale przyniosły skutki dla gospodarki globalnej. Należące do Komitetu Pomocy Rozwojowej 22 kraje rozwinięte przyjęły na siebie określone zobowiązania w postaci udzielania wsparcia na rzecz realizacji opracowanych przez ONZ szczegółowych planów inwestycyjnych o charakterze infrastrukturalnym, edukacyjnym, zdrowotnym, komunalnym, rolniczym i środowiskowym. Sformułowano 8 celów milenijnych obejmujących 18 zadań (tab. 5).⁴⁶

Tabela 5. Milenijne Cele Rozwoju

Cel	Zadania
1. Zlikwidowanie skrajnego ubóstwa i głodu	Zmniejszenie o połowę liczby ludności o dochodzie mniejszym niż jeden dolar dziennie; Zmniejszenie o połowę liczby ludzi cierpiących głód;
2. Zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym	Zapewnienie dziewczętom i chłopcom na całym świecie możliwości ukończenia szkoły podstawowej;
3. Wspieranie zrównania w prawach mężczyzn i kobiet oraz wzmocnienie pozycji kobiet	Wylimitowanie nierówności między płciami w dostępie do szkół na poziomie podstawowym i średnim, najlepiej do 2005 roku, oraz edukacji na poziomie wyższym najpóźniej do 2015 roku;
4. Zmniejszenie wskaźnika umieralności dzieci	Zmniejszenie stopy umieralności dzieci poniżej piątego roku życia;
5. Poprawa stanu zdrowia kobiet w ciąży i połogu	Zmniejszenie wskaźnika umieralności okołoporodowej o trzy czwarte;
6. Zwalczanie AIDS, malarii i innych chorób	Zahamowanie do 2015 roku a następnie zmniejszenie liczby zachorowań na AIDS; Zahamowanie do 2015 roku a następnie zmniejszenie liczby zachorowań na malarię i inne groźne choroby;
7. Zapewnienie stanu równowagi	Włączenie zasad zrównoważonego rozwoju do polityki

⁴⁶ *Polityka ekonomiczna we współczesnej gospodarce rynkowej*, pod red. M. Klamut i E. Szostak. Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2016.

ekologicznej środowiska	i programów działania wszystkich krajów oraz zahamowanie wyczerpywania zasobów środowiska naturalnego; Zmniejszenie o połowę liczby ludzi bez dostępu do wody pitnej i urządzeń sanitarnych; Znaczna poprawa warunków życia co najmniej 100 mln ludzi żyjących w slumsach (do 2020 roku);
8. Rozwijanie i wzmacnianie światowego partnerstwa w sprawach rozwoju	Rozwijanie systemu handlu i finansów (według przyjętych wspólnie zasad); Priorytetowe i preferencyjne podejście do problemów rozwojowych krajów najbardziej ubogich oraz zaangażowanych w ograniczanie ubóstwa; Uwzględnienie szczególnych problemów krajów śródlądowych i małych krajów wyspiarskich; Rozwiązywanie problemów związanych z zadłużeniem krajów rozwijających się; Zapewnianie młodzieży krajów rozwijających się możliwości uczciwej i wydajnej pracy; Zapewnianie dostępu krajów rozwijających się do możliwie tanich leków podstawowych; Współpraca z sektorem prywatnym w upowszechnianiu korzyści z nowych technologii.

Źródło: Sporządzono na podstawie: J. Sachs, *Koniec z nędzą – zadanie dla naszego pokolenia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 217-218.

Wszystkie osiem celów sformułowano na podstawie diagnozy problemów i wyzwań występujących w skali globalnej, niemniej jednak sytuację w krajach Afryki uznano za tragiczną, a wręcz beznadziejną w odniesieniu do kilku spośród sformułowanych MCR.

Jak wynika z analiz pomocy UE w zakresie realizacji MCR, najważniejszym segmentem wsparcia była szeroko pojęta infrastruktura społeczna, obejmująca: system edukacji, opiekę medyczną, dostęp do wody pitnej, żywności, wspieranie wolnych wyborów i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (w latach 2004-2012 wydano na ten cel kwotę 37,4 mld euro). MCR okazały się niemożliwe do spełnienia w całości zgodnie z przyjętymi ustaleniami. O niskim poziomie ich realizacji zdecydowały głównie trudności finansowe, ale także organizacyjne, techniczne, logistyczne, nadmierna biurokratyzacja oraz fragmentaryzacja pomocy. Kryzys finansowy, który objął niemal całą światową gospodarkę po 2007 roku, dotyczył także donatorów z Europy, którzy finansowali prawie w połowie realizację MCR.

Podsumowanie osiągnięć związanych z MCR pozwoliło na sformułowanie ocen i wniosków, a także rekomendacji pod kątem kontynuowania tej misji po 2015 r. Najlepszym bodźcem do kontynuacji jest świadomość osiągnięcia zakładanych celów, stąd w poniższym fragmencie zostaną wskazane główne sukcesy odnotowane w raporcie końcowym, podsumowującym realizację MCR w latach 1990-2015. Należy

jednak dodać, że raport zawiera rozliczenie wszystkich celów, pokazuje także te, których osiągnięcie nie było możliwe zgodnie z założeniami i oczekiwaniami społeczności międzynarodowej.

Wyeliminowanie skrajnego ubóstwa i głodu na świecie - w 2015 r. wskaźnik ubóstwa na świecie spadł do poziomu 14%, podczas gdy w 1990 r. prawie połowa ludności w krajach rozwijających się utrzymywała się za mniej niż 1,25 \$ na dzień. Liczba ludności żyjącej w ekstremalnej biedzie zmalała o ponad połowę – z 1,9 mld w 1990 r. do ok. 836 mln w 2015 r. Liczba ludności pracującej zaliczanej do klasy średniej, utrzymującej się za więcej niż 4 \$ dziennie uległa prawie potrojeniu w okresie 1990-2015. W porównaniu do 1991 roku, gdy udział tej grupy w zasobach siły roboczej w rozwijających się krajach stanowił 18%, w 2015r. wskaźnik ten wynosi ponad 50%. Wskaźnik ludności niedożywionej w krajach rozwijających się zmalał prawie o połowę w okresie realizacji MCR. W latach 1990-1992 wynosił 23,3 %, a w okresie 2014-2016 odnotowano jego wartość na poziomie 12,9%.⁴⁷ Dodatkowo UE prowadzi walkę z tzw. ukrytym głodem (brak mikroelementów, witamin) zobowiązując się do zminimalizowania ryzyka zahamowania wzrostu u 7 mln dzieci do 2025 roku. Doraźne inicjatywy UE polegają także na działaniu w odpowiedzi na niespodziewane zdarzenia koniunkturalne, takie jak wzrost cen żywności w latach 2007-2008. Utworzono wtedy instrument żywnościowy UE, z którego przeznaczono 1 mld euro (w latach 2009-2011) na poprawę wydajności rolnictwa i dostaw żywności w 49 krajach.⁴⁸

Zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym – odsetek dzieci pobierających naukę na poziomie podstawowym zwiększył się z 83% w 2000 roku do 91% w 2015 r. Liczba dzieci w wieku szkolnym pozostających poza systemem nauczania na poziomie podstawowym spadła na świecie o prawie połowę; w 2000 r. było to 100 mln dzieci, a w 2015 r. oszacowano ją na 57 mln. Największy sukces w zakresie poprawy edukacji na poziomie podstawowym od wprowadzenia MCR odnotowała Afryka Subsaharyjska. Kraje tego regionu osiągnęły 20 p.proc. wzrost wskaźnika skolaryzacji na poziomie podstawowym pomiędzy 2000 a 2015 r. w porównaniu do wyniku z lat 1990-2000, który wynosił 8 p.proc. Jeśli wziąć pod uwagę umiejętność pisania i czytania wśród młodzieży w wieku 15-24, to w okresie 1990-2015 nastąpił jego wzrost w skali globalnej z 83% do 91%. Ponadto zmniejszyła się różnica między liczbą kobiet i mężczyzn.⁴⁹

Największy udział w tym postępie miało wsparcie z UE. W latach 2007-2013 pomoc UE na rzecz edukacji wynosiła 4,2 mld euro, z czego 2,9 mld dla edukacji ogólnej i zawodowej w 42 krajach i 1,3 mld dla programu szkolnictwa wyższego. Podejmowano także współpracę z partnerami lokalnymi i międzynarodowymi zapewniając poprzez program „SHARE” podstawową edukację dzieciom z obszarów wrażliwych pod względem gospodarczym lub odległych, pochodzących

⁴⁷ *The Millennium Development Goals 2015*, United Nations, New York 2015, s. 4.

⁴⁸ *Wkład UE w realizację Milenijnych Celów Rozwoju. Wybór najważniejszych rezultatów programów Komisji Europejskiej*, Rozwój i współpraca - EuropeAid, s. 8, www.bookshop.europa.eu (9.08.2014).

⁴⁹ *The Millennium....*, op. cit., s. 4.

ze społeczności tubylczych lub o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W pierwszym roku program objął 137 tys. chłopców i 144 tys. dziewcząt. Założono blisko 5000 nieformalnych szkół podstawowych, przeszkolono i zatrudniono 5600 nauczycieli. Do 2018 r. ponad 650 tys. dzieci ma ukończyć przedszkola i szkoły podstawowe.⁵⁰

Promowanie równości płci i awansu społecznego kobiet ma na celu promocję udziału kobiet w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym. Odnotowano duży postęp jeśli chodzi o parytet płci w systemie edukacji podstawowej, w porównaniu do 1990 r. znacznie więcej dziewcząt uczy się w szkołach. Kraje rozwijające się w całości osiągnęły zakładany cel wyeliminowania różnic ze względu na płeć w dostępie do nauki na poziomie podstawowym, średnim i wyższym. W Azji Południowej na 100 chłopców przypadają 74 dziewczęta uczęszczające do szkoły podstawowej w 1990 roku, obecnie wskaźnik ten wynosi 100/103. Kobiety stanowiły w 2015 r. ponad 41 % pracujących poza rolnictwem, podczas gdy w 1990 r. było to 35%. W okresie 1991-2015 zmalał o 13 p.proc. odsetek kobiet o zatrudnieniu wrażliwym; w przypadku mężczyzn spadek wyniósł 9 p.proc. Jeśli chodzi o udział kobiet w życiu politycznym, to kraje, w których kobiety zdobyły miejsca w parlamencie stanowią obecnie 90% ze 174 krajów (w okresie ostatnich 20 lat). W tym czasie średni udział kobiet w parlamencie uległ podwojeniu, ale ciągle stanowią one ok. 20% parlamentarzystów.⁵¹

Ograniczenie umieralności dzieci - w krajach rozwijających się w okresie 1990-2015 wskaźnik umieralności dzieci przed osiągnięciem wieku pięciu lat spadł z 90 do 43 dzieci na 1000 żywych urodzeń. Mimo rosnącej liczby mieszkańców w krajach rozwijających się, globalnie liczba dzieci, które zmarły przed ukończeniem 5 roku życia obniżyła się z 12,7 mln w 1990 r. do prawie 6 mln w 2015 r. Oznacza to, że wskaźnik ten uległ prawie trzykrotnemu obniżeniu w skali globalnej w porównaniu do wczesnych lat dziewięćdziesiątych. Jeśli chodzi o region subsaharyjski, to w latach 2005-2013 roczny spadek wskaźnika umieralności, o którym mowa, był ponad pięciokrotnie szybszy niż w okresie 1990-1995. W latach 2000-2013 dzięki szczepieniom przeciw odrze uchroniono przed śmiercią ok. 15,6 mln dzieci. W ujęciu globalnym w tym okresie zmalała o 67% liczba zgłoszonych przypadków zachorowań na odrę. W 2000 roku odsetek dzieci zaszczepionych przeciw odrze wynosił 73% i wzrósł on do 84% w roku 2015.⁵²

Poprawa opieki zdrowotnej nad matkami - od 1990 r. notuje się spadek wskaźnika zgonów matek o 45% w skali światowej, przy czym największa redukcja nastąpiła po 2000 r. Najwyższy poziom spadku odnotowano w Azji Południowej (64%) oraz w Afryce Subsaharyjskiej (49%). W 2014 r. w ujęciu globalnym 71% porodów odbyło się z udziałem wykwalifikowanego personelu, co oznacza wzrost w porównaniu do 59% w 1990 r. Nastąpiła poprawa w dostępie do opieki przedporodowej dla kobiet w ciąży w Afryce Północnej. Liczba kobiet objętych wizytami lekarskimi w okresie ciąży wzrosła w tym regionie z 50% w 1990 r. do 89% w 2014 r. Wśród kobiet w wieku 15-49 lat, zarówno zamężnych, jak i pozostających

⁵⁰ *Wkład UE...*, op. cit., s. 12-13.

⁵¹ *The Millennium...*, op. cit., s. 5.

⁵² Tamże, s. 5.

w wolnych związkach powszechność profilaktyki antykoncepcyjnej wzrosła z poziomu 55% w 1990 r. do 64% w 2015.⁵³

Ograniczenie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS, malarii i innych chorób - od 2000 r. występowanie malarii uległo zmniejszeniu o 37%, a liczba przypadków śmiertelnych spadła o 58%. Liczba nowych zachorowań na HIV zmniejszyła się o 40% (z 3,5 mln do 2,1 mln). Do czerwca 2013 r. 13,6 mln ludzi żyjących z HIV było objętych terapią ART (wobec 800 tys. w 2003 r.), szacuje się, że stosowanie ART w okresie 1995-2013 uchroniło przed śmiercią z powodu AIDS ok. 7,6 mln ludzi na świecie. W latach 2000-2015 udało się ograniczyć śmiertelność z powodu malarii (ponad 6,2 mln przypadków), głównie wśród dzieci poniżej 5 roku życia w Afryce Subsaharyjskiej. Wskaźnik zachorowań na malarię spadł o 37%, a wskaźnik śmiertelności o 58%. Do krajów o najwyższym poziomie występowania malarii w Afryce Subsaharyjskiej dostarczono w okresie 2004-2014 ponad 900 mln owadobójczych moskitier. Odnotowano sukcesy w walce z gruźlicą w latach 2000-2013, szacuje się, że dzięki profilaktyce, diagnostyce i odpowiedniej terapii uratowano życie ok. 37 mln osób. Wskaźnik śmiertelności spadł o 45%, a rozpowszechniania gruźlicy – o 41% (1990-2013).⁵⁴ Unia wzmacnia krajowe systemy opieki zdrowotnej, tak żeby były w stanie udźwignąć ciężar związany z kosztami leczenia osób żyjących z HIV/AIDS, poprzez finansowanie programów realizowanych przez Globalny Fundusz na rzecz Walki z AIDS, Gruźlicą i Malarią oraz Partnerstwo na rzecz Badań Klinicznych między Europą a Krajami Rozwijającymi się.

Zapewnienie stanu równowagi ekologicznej środowiska – proces niszczenia warstwy ozonowej został praktycznie zatrzymany, a jej odbudowa powinna nastąpić do połowy XXI wieku. Od 1990 roku następuje wzrost powierzchni chronionych obszarów lądowych i morskich w wielu regionach świata. W Ameryce Łacińskiej i na Karaibach udział powierzchni lądowych obszarów chronionych zwiększył się z 8,8% do 23,4% w okresie 1990-2014. W 2015 roku 91% globalnej populacji korzysta z ulepszonych źródeł wody pitnej w porównaniu do 76% w roku 1990. Spośród 2,6 mld osób, które uzyskały dostęp do takich źródeł wody, 1,9 mld korzysta z dostępu do instalacji wodociągowej w pomieszczeniach. Ponad połowa światowej populacji (58%) korzysta z tych usług na wysokim poziomie. Ogółem 147 krajów osiągnęło cel związany z zapewnieniem dostępu do wody pitnej, 95 krajów cel związany z dostępem do infrastruktury sanitarnej, a 77 krajów zrealizowało oba cele. W skali globalnej 2,1 mld ludzi osiągnęło dostęp do infrastruktury sanitarnej (z bieżącą wodą i kanalizacją), odsetek korzystających z sanitariatów na wolnym powietrzu spadł prawie o połowę od 1990 roku. Jeśli chodzi o likwidację slumsów, to odsetek ludności miejskiej żyjącej w slumsach spadł z ok. 39,4% w 2000 r. do 29,7% (w przybliżeniu) w 2014 r.⁵⁵

Współdziałanie w globalnym partnerskim porozumieniu na rzecz rozwoju - w latach 2000–2014 oficjalna pomoc rozwojowa (ODA) z krajów rozwiniętych zwiększyła się w ujęciu realnym o 66%, osiągając kwotę 135,2 mld \$. Dania,

⁵³ Tamże, s. 6.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże, s. 7.

Luksemburg, Norwegia, Szwecja oraz Wielka Brytania stale przekraczają ustalony przez ONZ poziom ODA wynoszący 0,7% dochodu narodowego brutto (por. rys. 3). W okresie 2000-2014 wzrósł bezcłowy dostęp towarów pochodzących z wszystkich krajów rozwijających się do rynków krajów rozwiniętych (wzrost z 65% do 79%; dane dla LDC zob. tab. 1). Relacja kosztów obsługi długu zewnętrznego do przychodów z eksportu w krajach rozwijających się zmalała z 12% w 2000 r. do 3% w 2013 r. W 2015 r. 95% światowej populacji znajdowało się w zasięgu telefonii komórkowej. Liczba abonentów telefonii komórkowej w ostatnich 15 latach wzrosła prawie 10 razy - z 738 mln w 2000 r. do ponad 7 mld w 2015 r.. Liczba użytkowników Internetu wynosiła w 2000 r. ok. 6% światowej populacji, by wzrosnąć po upływie 15 lat do poziomu 43%. W 2015 r. 3,2 mld ludzi na całym świecie było połączonych globalnymi sieciami treści i aplikacji, co jest rezultatem rosnącej popularności Internetu.⁵⁶

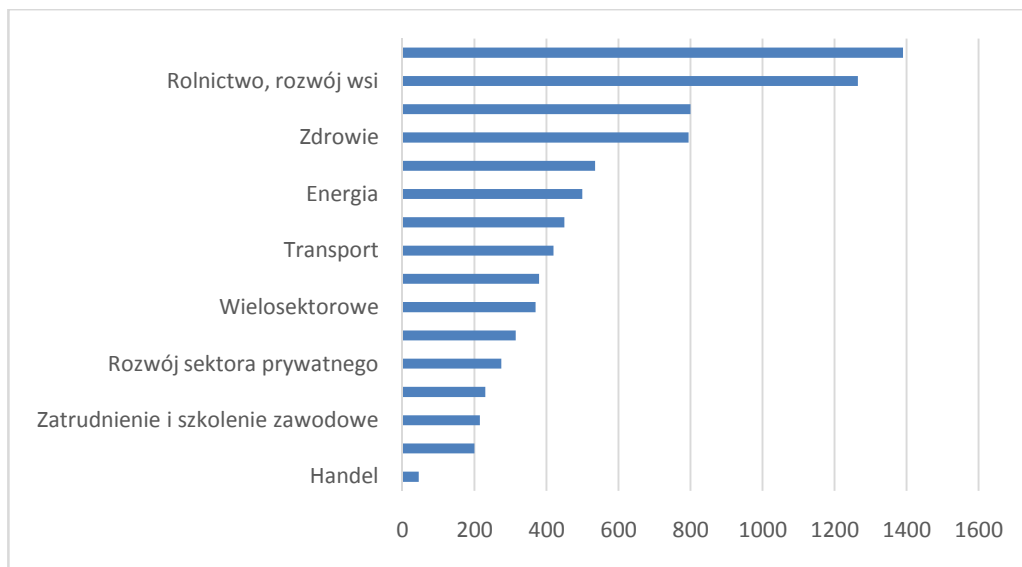
W ramach inicjatywy „wszystko oprócz broni” eksport z krajów najmniej rozwiniętych jest zwolniony z cła i ograniczeń kontyngentowych (z wyjątkiem broni i ropy). W 2004 r. utworzono Instrument na rzecz Pokoju w Afryce (APF), który jest podstawowym źródłem finansowania programu pokoju i bezpieczeństwa Unii Afrykańskiej (UA). Instrument finansowany przez UE (do dziś przeznaczono na tę pomoc ponad 1,1 mld euro) zapewnia środki pieniężne dla operacji budowania pokoju, prowadzonych przez kraje afrykańskie. Dzięki wsparciu UE w operacjach pokojowych pod dowództwem sił afrykańskich bierze udział 24 tys. żołnierzy sił pokojowych, realizowanych jest trzynaście działań typu „mechanizm szybkiego reagowania”, przede wszystkim w zakresie mediacji kryzysowej. Ponadto, UE jest liderem w zakresie pomocy w organizacji wyborów i wyborczych misji obserwacyjnych, wydając na te cele około 140 mln euro rocznie. Od 2010 r. UE wsparła 50 programów pomocy w organizacji wyborów na całym świecie, a od 2004 r. wysłała 69 misji obserwacyjnych do 49 krajów. Dla bezpieczeństwa narodowego, rozwoju, ograniczania ubóstwa, regionalnej integracji z krajami sąsiadującymi podstawowe znaczenie ma wydajna sieć transportowa. Jako jeden z największych ofiarodawców w sektorze transportu, w szczególności w krajach AKP, UE pomogła w budowie i remoncie ponad 10 tys. km dróg oraz w utrzymaniu ponad 77 tys. km.⁵⁷

Na pomoc zewnętrzną na całym świecie UE przeznaczyła w 2012 r. sumę 13,8 mld euro, co stanowiło 9% jej budżetu. Największymi odbiorcami pomocy były państwa o niskich dochodach i najsłabiej rozwinięte. W latach 2004–2012 UE skupiła się głównie na wspieraniu dziedzin takich, jak edukacja, zdrowie, infrastruktura techniczna (transport i energia). UE aktywnie działa również w zakresie pomocy w sprawach takich, jak: prawa człowieka, sprawiedliwe rządy, zrównoważony rozwój i równość płci. Pod względem geograficznym większość pomocy unijnej trafia do Afryki Subsaharyjskiej i państw sąsiadujących z Europą.⁵⁸ W 2016 r. struktura wydatków na politykę rozwoju była podobna (rys. 4).

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ *Wkład UE w*, op. cit., s. 24-27.

⁵⁸ Tamże, s. 28-32.

Rys. 4. Rodzaje projektów w ramach polityki rozwoju realizowane w 2016 r.
(w mln euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Budget Support. Trends and Results 2017*, s. 49

2.6. Zrównoważone Cele Rozwoju - Agenda 2030

W dniach 25-27 września 2015 roku w Nowym Jorku odbyło się Zgromadzenie Ogólne ONZ, na którym zastąpiono 15 Milenijnych Celów Rozwoju nowymi, 17 Zrównoważonymi Celami Rozwoju (ZCR - *Sustainable Development Goals, SDG*), obowiązującymi do 2030 roku (weszły w życie 1 stycznia 2016 r.). W preambule aktu „Przekształcenie naszego świata: agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju”⁵⁹ czytamy, iż jest to plan działania powstały dla dobra ludzi, planety, rozwoju dobrobytu i wzmocnienia pokoju na świecie, jego rolą jest dokończenie projektów, których nie udało się zrealizować w ramach 15 MCR. Uznaje się, iż eliminacja ubóstwa we wszystkich jego formach i wymiarach jest nadal największym, globalnym wyzwaniem i niezbędnym warunkiem zrównoważonego rozwoju. 17 celów ZCR oraz 169 zadań do nich przypisanych dają możliwość pokazania skali i ambicji nowego przedsięwzięcia. Dążą one do realizacji kwestii związanych z przestrzeganiem praw człowieka oraz równości płci. Są zintegrowane i niepodzielne, aby zbalansować trzy główne wymiary zrównoważonego rozwoju: rozwój gospodarczy, społeczny i środowiskowy, do których dochodzi także czwarty wymiar – instytucjonalny. Cele i zadania będą stymulować działania w ciągu najbliższych 15 lat w obszarach kluczowych dla ludzkości i planety. Zestawiono je w tabeli 6.

⁵⁹ *The Sustainable Development Goals: An Overview of relevant OECD analysis, tools and approaches, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (28.11.2017).

Tabela 6. Cele Zrównoważonego Rozwoju i wybrane działania w ich obszarze

Cele Zrównoważonego Rozwoju	Wybrane działania, spośród 169 przypisanych do celów
1. Wyeliminowanie ubóstwa we wszystkich jego formach i w każdym regionie świata	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 zmniejszyć o co najmniej połowę liczbę mężczyzn, kobiet i dzieci, żyjących w ubóstwie, - do 2030 roku zapewnić mężczyznom i kobietom, zwłaszcza z ubogich regionów równe prawa do zasobów gospodarczych, a także dostępu do podstawowych usług, form własności, dziedziczenia, zasobów naturalnych, odpowiednich nowych technologii i usług finansowych, w tym mikrofinansowania, - do 2030 roku rozbudować odporność ubogich osób i w trudnej sytuacji, na ryzyka i zmniejszyć podatność na ekstremalne zjawiska, związane ze zmianami klimatu i inne wstrząsy gospodarcze, społeczne i środowiskowe
2. Wyeliminowanie głodu, poprawa i umocnienie bezpieczeństwa żywnościowego, promocja zrównoważonego rolnictwa	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku wyeliminować głód i zapewnić dostęp dla wszystkich ludzi, zwłaszcza ubogich i osób w trudnej sytuacji, w tym dzieci, do bezpiecznej żywności, - do roku 2030 roku zapewnić zrównoważone systemy produkcji żywności i wdrożyć elastyczne praktyki rolne, które zwiększają wydajność pracy i produkcji, które pomagają utrzymać ekosystemy, i które wzmacniają zdolność do adaptacji do zmian klimatu, - zwiększyć inwestycje, w tym poprzez zacieśnianie współpracy międzynarodowej, w infrastrukturę wiejską, usługi badawcze i doradztwo rolnicze, technologie rozwoju roślin
3. Zapewnienie zdrowego życia i promocja dobrostanu bez względu na wiek	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku zmniejszyć globalny współczynnik umieralności matek do mniej niż 70 na 100 tysięcy żywych urodzeń - do 2030 roku zapobiec śmierci noworodków (celem jest co najwyżej współczynnik 12 na 1000 żywych urodzeń) i dzieci poniżej 5 lat (celem jest co najwyżej współczynnik 25 na 1000 żywych urodzeń) - do 2030 roku wyeliminować epidemie AIDS, gruźlicy, malarii i zwalczyć choroby tropikalne, zapalenia wątroby, choroby przenoszone przez wodę i inne choroby zakaźne - zapewnić powszechne ubezpieczenia zdrowotne, dostęp do podstawowych usług opieki zdrowotnej i dostęp do bezpiecznych i niedrogich podstawowych leków i szczepionek
4. Zapewnienie jakości systemu oświaty i promocja szans na edukację w każdym etapie życia	<ul style="list-style-type: none"> - upewnić się, że wszystkie dziewczęta i chłopcy mają dostęp do sprawiedliwego systemu edukacji; do wykształcenia podstawowego i średniego wiodącego do odpowiednich i skutecznych efektów kształcenia - do 2030 roku znacznie zwiększyć liczbę młodzieży i dorosłych, którzy posiadają odpowiednie umiejętności, w tym umiejętności techniczne i zawodowe, - do 2030 roku wyeliminować nierówności płci w edukacji i zapewnić równy dostęp do wszystkich poziomów kształcenia i szkolenia zawodowego dla słabszych, w tym osób niepełnosprawnych, ludności tubylczej i dzieci w sytuacji

	<p>zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku znacznie zwiększyć liczbę wykwalifikowanych nauczycieli, w tym poprzez współpracę międzynarodową dla kształcenia nauczycieli w krajach rozwijających się, szczególnie krajach najstabilniej rozwiniętych i małych, rozwijających się państwach wyspiarskich
5. Osiągnięcie równości płci i równych praw dla kobiet i dziewcząt	<ul style="list-style-type: none"> - wyeliminować wszelkie formy dyskryminacji wobec wszystkich kobiet i dziewcząt na całym świecie, - wyeliminować wszelkie formy przemocy wobec wszystkich kobiet i dziewcząt w opinii publicznej i prywatnej sferze, w tym handlu ludźmi - zapewnić pełny i efektywny udział kobiet i równych szans dla przywództwa na wszystkich poziomach podejmowania decyzji w życiu politycznym, gospodarczym i publicznym
6. Zapewnienie dostępności i efektywne zarządzanie dostępem do wody pitnej i warunków sanitarnych	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku zapewnić powszechny i równy dostęp do bezpiecznej i niedrogiej wody pitnej dla wszystkich - do 2030 roku zapewnić dostęp do odpowiednich i sprawiedliwych warunków sanitarnych i higienicznych - do 2030 roku poprawić jakość wody poprzez zmniejszenie zanieczyszczenia i minimalizację uwalniania niebezpiecznych substancji chemicznych, zmniejszając o połowę odsetek nieoczyszczonych ścieków i znacznie zwiększając recykling
7. Zapewnienie dostępu do przystępnych cenowo, niezawodnych, trwałych i nowoczesnych źródeł energii	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku zapewnić powszechny dostęp do przystępnych cenowo, niezawodnych i nowoczesnych usług dostarczających energię - do 2030 roku znacznie zwiększyć udział energii odnawialnej - do 2030 roku rozbudować infrastrukturę i zmodernizować technologię w dostarczaniu nowoczesnych i zrównoważonych usług energetycznych w krajach rozwijających się, w szczególności najmniej rozwiniętych, małych rozwijających się państwach wyspiarskich i śródlądowych rozwijających się państwach, zgodnie z odpowiednimi programami wsparcia
8. Promowanie trwałego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększyć wzrost gospodarczy, zgodnie z warunkami krajowymi oraz, w szczególności, o co najmniej 7 procent produktu krajowego brutto wzrostu rocznie w krajach najmniej rozwiniętych - osiągnąć wyższy poziom wydajności ekonomicznej poprzez dywersyfikację, modernizację technologii i innowacje - promować polityki prorozwojowe, tworzyć miejsca pracy, promować przedsiębiorczość, kreatywność i innowacyjność oraz ułatwić dostęp do usług finansowych - do 2030 roku osiągnąć produktywnie zatrudnienie i zapewnić godną pracę dla wszystkich kobiet i mężczyzn, w tym dla ludzi młodych i osób niepełnosprawnych zgodnie z założeniem równa płaca za równą pracę - podjąć natychmiastowe i skuteczne środki zwalczania pracy przymusowej, współczesnego niewolnictwa i handlu ludźmi i zabezpieczyć eliminację wszelkich form pracy dzieci, w tym rekrutowania i wykorzystywania dzieci-żołnierzy, a do końca 2025 roku wykluczyć pracę dzieci we wszystkich jej formach

<p>9. Budowa infrastruktury, promocja zrównoważonej industrializacji, wspieranie innowacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zapewnić rozwój wysokiej jakości, niezawodnych, trwałych i odpornych infrastruktur, w tym regionalnej i infrastruktury transgranicznej, w celu wspierania rozwoju gospodarczego i dobrobytu człowieka, - zwiększyć dostęp małych przedsiębiorstw przemysłowych i innych, w szczególności w krajach rozwijających się, do usług finansowych, w tym dostępnych kredytów, - do 2030 roku zmodernizować infrastrukturę i przemysł, aby zwiększyć efektywność wykorzystania zasobów i wprowadzić czyste i nieszkodliwe dla środowiska technologie oraz procesy przemysłowe - ułatwić trwałą i elastyczny rozwój infrastruktury w rozwoju państwa poprzez zwiększenie wsparcia finansowego, technologicznego i technicznego dla Afryki, krajów najmniej rozwiniętych, śródlądowych krajów rozwijających się i małych, rozwijających się państw wyspiarskich - do 2020 roku znacznie zwiększyć dostęp do technologii informacyjnej i komunikacyjnej i dążyć do zapewnienia powszechnego i taniego dostępu do Internetu w krajach najmniej rozwiniętych
<p>10. Zmniejszenie nierówności w obrębie i pomiędzy krajami</p>	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku, zapewnić włączenie społeczne, gospodarcze i polityczne wszystkich, bez względu na wiek, płeć, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, religię - stworzyć równe szanse i zmniejszyć nierówności, w tym poprzez wyeliminowanie dyskryminacyjnych przepisów, polityk i praktyk oraz promowanie przepisów, polityk - przyjąć polityki, zwłaszcza fiskalną, polityki płac i opieki społecznej, stopniowe doprowadzenie do większej równości - poprawić regulacje i monitorowanie globalnych rynków finansowych i instytucji, wzmocnienie wdrażania przepisów - zapewnić zwiększenie reprezentacji i głosu dla krajów rozwijających się, podejmowania decyzji w globalnych międzynarodowych instytucjach gospodarczych i finansowych w celu utworzenia bardziej skutecznych, wiarygodnych, rzetelnych i legalnych instytucji - ułatwić bezpieczną i odpowiedzialną migrację i mobilność osób, w tym poprzez realizację planowanych i dobrze zarządzanych polityk migracyjnych - kierować oficjalną pomocą rozwojową i przepływy finansowe, w tym bezpośrednio inwestycje zagraniczne do państw, gdzie są one najbardziej potrzebne, w szczególności najmniej rozwiniętych krajów, krajów afrykańskich, małych rozwijających się państw wyspiarskich i śródlądowych krajów rozwijających się, zgodnie z ich planami krajowymi i programami

<p>11. Utworzenie w miastach i osiedlach ludzkich bezpiecznych i zrównoważonych warunków życia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - do roku 2030 zapewnić wszystkim dostęp do odpowiednich, bezpiecznych i tanich mieszkań - do 2030 roku zapewnić dostęp do bezpiecznych, tanich systemów transportowych dla wszystkich, poprawić bezpieczeństwo ruchu drogowego, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób w trudnej sytuacji, kobiet, dzieci, osób niepełnosprawnych i osób starszych - do 2030 roku znacząco zmniejszyć liczbę ofiar śmiertelnych i zminimalizować bezpośrednie straty ekonomiczne powstałe w wyniku katastrof, w tym klęsk żywiołowych - do 2030 roku zmniejszyć negatywny wpływ na środowisko, zwracając szczególną uwagę na jakość powietrza i odpadów komunalnych - do 2030 roku zapewnić powszechny dostęp do zielonych przestrzeni publicznych, w szczególności dla kobiet i dzieci, osób starszych i osób niepełnosprawnych
<p>12. Propagowanie wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - do 2030 roku osiągnąć zrównoważone zarządzanie i efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych - do 2030 roku zmniejszyć o połowę ilość globalnych odpadów żywnościowych i ograniczenie strat żywności - zachęcać przedsiębiorstwa, zwłaszcza duże, międzynarodowe firmy do przyjęcia praktyk zrównoważonego rozwoju
<p>13. Podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnić odporność i zdolność adaptacyjną do zagrożeń związanych ze zmianą klimatu i klęsk żywiołowych we wszystkich krajach - poprawić edukację, podnosić świadomość oraz potencjał instytucjonalny w celu łagodzenia zmian klimatu
<p>14. Prowadzenie działań ochronnych i zrównoważonego korzystania z oceanów i mórz na rzecz zrównoważonego rozwoju</p>	<ul style="list-style-type: none"> - do roku 2025 zapobiegać i znacząco zredukować zanieczyszczenia środowiska morskiego - do roku 2020 w sposób zrównoważony zarządzać i ochraniać ekosystemy morskie i przybrzeżne w celu uniknięcia negatywnych skutków - zminimalizować i zlikwidować skutki zakwaszenia oceanów, w tym poprzez wzmocnioną współpracę naukową na wszystkich poziomach - do 2020 roku skutecznie regulować zbiory i połowy, zakończyć nielegalne, nieudokumentowane i nieregulowane połowy i destrukcyjne praktyki, wdrożyć plany zarządzania, oparte na naukowych podstawach, w celu przywrócenia zasobów ryb w jak najkrótszym czasie
<p>15. Ochrona, przywracanie i promowanie zrównoważonego korzystania z ekosystemów, zrównoważona gospodarka leśna,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - do roku 2020 zapewnić ochronę, rekultywację i zrównoważone wykorzystanie lądowych ekosystemów słodkowodnych i śródlądowych, w szczególności lasów, terenów podmokłych, gór, zgodne z zobowiązaniami wynikającymi z umów międzynarodowych - do 2020 roku promować wdrażanie zrównoważonego zarządzania wszelkimi rodzajami lasów, powstrzymanie wylesiania, przywracanie zdegradowanych lasów

<p>zwalczanie pustynnienia, powstrzymanie degradacji gruntów i utraty różnorodności biologicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podjąć pilne i znaczące działania w celu zmniejszenia degradacji naturalnego siedliska, powstrzymać utratę różnorodności biologicznej, ochronić gatunki zagrożone - zwiększyć globalne wsparcie dla wysiłków na rzecz zwalczania kłusownictwa i handlu chronionymi gatunkami
<p>16. Budowa zintegrowanych społeczeństw dla zrównoważonego rozwoju, zapewnienie wszystkim obywatelom dostępu do wymiaru sprawiedliwości i budowanie skutecznych instytucji na wszystkich poziomach</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wyeliminować nadużycia, handel i wszelkie formy przemocy wobec dzieci - wypromować praworządność na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz zapewnić równy dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla wszystkich - do 2030 roku znacząco zmniejszyć nielegalne przepływów finansowe oraz handel bronią, zwalczanie wszelkich form przestępczości zorganizowanej - znacznie zmniejszyć poziom korupcji i przekupstwa - opracować skuteczne, odpowiedzialne i przejrzyste instytucje na wszystkich poziomach - zapewnić dostęp do informacji i ochrony podstawowych wolności, zgodnie z krajowym ustawodawstwem i umowami międzynarodowymi
<p>17. Wzmocnienie środków wdrażania i ożywienia Globalnego Partnerstwa dla Zrównoważonego Rozwoju</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnić międzynarodowe wsparcie dla krajów rozwijających się - zapewnić pełne wdrożenie zobowiązań krajów rozwiniętych co do przekazania oficjalnej pomocy rozwojowej, w tym zobowiązanie przyjęte przez wiele krajach rozwiniętych w celu przekazania 0,7% dochodu narodowego brutto na oficjalną pomoc rozwojową (ODA / GNI) do krajów rozwijających się i od 0,15 do 0,20% dochodu narodowego brutto na oficjalną pomoc rozwojową (ODA / GNI) do krajów najmniej rozwiniętych (LDC) - pozyskać dodatkowe środki finansowe dla krajów rozwijających się z wielu źródeł - wspierać kraje rozwijające się w celu uzyskania długoterminowej stabilności zadłużenia przez skoordynowanie polityk, redukcji zadłużenia i restrukturyzacji zadłużenia, - poprawić kooperację regionalną Północ-Południe, Południe-Południe i międzynarodową - współpracować w zakresie nauki i dostępu do technologii i innowacji, oraz dzielić się wiedzą na wzajemnie uzgodnionych warunkach, w tym poprzez poprawę i koordynację istniejących mechanizmów, zwłaszcza na szczeblu ONZ - promować rozwój, transfer i upowszechnienie przyjaznych dla środowiska technologii w krajach rozwijających się na korzystnych warunkach - promować uniwersalny, oparty na regułach otwartości i niedyskryminacji, sprawiedliwy, wielostronny system handlowy w ramach Światowej Organizacji Handlu - znacznie zwiększyć eksport krajów rozwijających się, w szczególności z możliwością podwojenia udziału krajów najsłabiej rozwiniętych w światowym eksporcie do 2020 roku

	- poprawić globalną stabilność makroekonomiczną, w tym w ramach polityki koordynacji i polityki spójności - poprawić spójność polityki na rzecz zrównoważonego rozwoju - wzmocnić światowe partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju, uzupełnione przez wielostronne partnerstwa mobilizujące do wymiany wiedzy, technologii i zasobów finansowych, w celu wsparcia realizacji zrównoważonego rozwoju w szczególności w krajach rozwijających się

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&referer=/english/&Lang=E, (4.12.2015)

Poprzez te cele i działania ONZ określa niezwykle ambitną wizję transformacji, przewidującą świat wolny od ubóstwa, głodu, chorób, wolny od strachu i przemocy. Świat ze sprawiedliwym i powszechnym dostępem do edukacji na wszystkich poziomach, do opieki zdrowotnej i ochrony socjalnej. Potwierdza zobowiązania dotyczące przestrzegania prawa człowieka, dostępu do czystej wody pitnej i urządzeń sanitarnych.

Unia jako jeden z największych dawców pomocy rozwojowej (w 2014 r. przeznaczyła na ten cel 58 mld euro⁶⁰) odgrywa w kontekście tych działań jedną z kluczowych ról. Między innymi przyjęła zobowiązanie do podjęcia konkretnych działań zarówno w sferze wewnętrznej, jak i w polityce zewnętrznej, poprzez poparcie strategii wdrożeniowych w innych krajach, zwłaszcza w tych najbardziej zacofanych.

Nowe porozumienie kładzie ogromny nacisk na znaczenie zmian klimatycznych w procesie dążenia do zrównoważonego rozwoju, dając jasny sygnał, iż zdrowie publiczne, bezpieczeństwo żywnościowe, wodne, migracje, pokój i ład na świecie są pochodnymi niekorzystnych zjawisk występujących w klimacie. Zintensyfikowanie przepływu środków przeznaczanych na zrównoważony rozwój ma za zadanie zminimalizować emisję szkodliwych substancji i zbudować większą odporność na skutki katastrof. Kroki podjęte w celu wyhamowania niekorzystnych zmian klimatycznych będą dynamizowały zrównoważony rozwój i na odwrót.

Należy zaakcentować wzajemną relację tego dokumentu oraz ustaleń szczytu klimatycznego COP21 w Paryżu (zakończonego 11 grudnia 2015 r.), którego rezultatem jest światowe porozumienie klimatyczne zastępujące protokół z Kioto (zacznie obowiązywać po 2020 r.). Pomoc rozwojowa będzie obecnie w większym stopniu uzależniona od podejmowania wysiłków środowiskowych przez jej beneficjentów, a UE przywiązuje wielką wagę do polityki klimatycznej⁶¹. W kwestii Afryki, do tej pory Francja zapowiedziała przekazanie 2 mld euro na odnawialne źródła energii oraz znaczną część środków z puli 5 mld euro rocznie (do 2020 r.) na walkę ze skutkami globalnego ocieplenia w krajach afrykańskich, dodając: *„Afryka cierpi z powodu konsekwencji zmian klimatycznych, choć nie ponosi odpowiedzialności*

⁶⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5708_pl.pdf. (4.12.2015), Komisja Europejska - Komunikat prasowy, Bruksela, 25 września 2015, IP/15/5708.

⁶¹ <http://www.polskatimes.pl/artukul/9150973,szczyt-klimatyczny-cop21-jest-nowy-projekt-globalnego-porozumienia-bedzie-historyczny-sukces,2,id,t,sa.html> (5.12.2015).

za emisje gazów cieplarnianych. Istnieje ekologiczny dług wobec kontynentu afrykańskiego, który świat musi uregulować”⁶² (F. Hollande). Powinno to podnieść udział Francji w wydatkach ODA, gdyż jak uprzednio zauważono, nie odpowiada on politycznemu zaangażowaniu Francji w Afryce (rys. 3). Jest prawdą, iż rzeczywiście Afryka nie ponosi odpowiedzialności za emisję gazów cieplarnianych (krajów afrykańskich brak na liście największych emitentów w każdym ujęciu: ogółem, na 1 mieszkańca oraz w przeliczeniu na 1 USD PKB⁶³), ale z drugiej strony gwałtownie osłabia zdolności globu do wchłaniania CO₂, gdyż najszybsza deforestacja następuje w krajach Zatoki Gwinejskiej (Togo, Nigeria, Ghana, Kamerun, Mauretania)⁶⁴. Dlatego szczególnym wyzwaniem jest rzeczywiste wdrożenie w krajach Afryki ZCR nr 15.

Podczas szczytu klimatycznego w Paryżu zgodzono się z propozycją niemiecką, iż „najbiedniejsze kraje muszą otrzymać możliwość uzyskania zrównoważonego rozwoju poprzez przekazanie im odpowiednich środków”. Angela Merkel stwierdziła, że „emisje z przeszłości zostały wygenerowane przez nas i spowodowane przez nas, musimy więc być w awangardzie postępu technologicznego, by zredukować emisje w przyszłości i by również umożliwić krajom rozwijającym się uzyskanie tej redukcji”. Szacunkowy koszt technologii, inwestycji i pomocy, jakie kraje rozwinięte powinny przeznaczyć dla państw słabszych, to 100 mld dolarów. Kraje rozwijające się przyjęły akt, pod warunkiem otrzymania właśnie tego progno pomocowego⁶⁵.

2.7. Działania, instrumenty, fundusze

Ramy opracowania nie pozwalają na równie obszerne opisanie innych form wspierania krajów słabo rozwiniętych przez Unię Europejską. Część tego wsparcia ma charakter bezpośrednich dotacji pieniężnych na precyzyjnie określone cele, część działań wiąże się z ponoszeniem kosztów, jednak bez bezpośredniego przekazania środków lub dokonania inwestycji, natomiast inne działania dotyczą zwolnień, preferencji i ulg w gospodarce, a także ułatwień prawnych, a zwłaszcza handlowych.

Polityka handlowa obejmuje bilateralne i multilateralne porozumienia realizujące ideę asymetrycznego otwierania rynków państw bogatszych na towary pochodzące z krajów biedniejszych, także spoza grupy LDC. Obecnie Unia ma podpisanych i obowiązujących ponad 1000 międzynarodowych umów handlowych, w tym wiele z krajami Azji i Ameryki Łacińskiej, a także z krajami Afryki. Na przełomie 2017 i 2018 r. część umów była w trakcie negocjacji. Umowa o wolnym handlu z Wietnamem oczekuje na poparcie ze strony rządów państw UE oraz Parlamentu Europejskiego, z Indonezją trwają rozmowy w sprawie umowy o wolnym

⁶² <http://swiat.newsweek.pl/szczyt-klimatyczny-w-paryzu-czy-czeka-nas-wielki-przelom-artykuly,374980,1.html> (5.12.2015).

⁶³ E. Pancer-Cybulska, *Współpraca międzynarodowa na rzecz ochrony klimatu a konkurencyjność gospodarek*, (w): *Wybrane aspekty rozwoju i konkurencyjność nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej*, red. A. Grynia, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Uniwersytet w Białymstoku, Wilno 2015.

⁶⁴ Tamże, s.45.

⁶⁵ <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/szczyt-klimatyczny-w-paryzu-o-porozumienie,118,0,1967734.html> (5.12.2015).

handlu, a z niektórymi krajami toczą się rozmowy jedynie o ułatwieniach inwestycyjnych (Myanmar i przede wszystkim Chiny). Dotyczy to także Afryki – oczekują na podpisanie lub ratyfikację umowy ze Wspólnotą Gospodarczą Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS), ze Wspólnotą Wschodnioafrykańską; trwają rozmowy z Tunezją i Marokiem.⁶⁶

Jak zaznaczono uprzednio, bliskie otoczenie UE korzysta z podpisywanych indywidualnie porozumień stowarzyszeniowych w ramach **Europejskiej Polityki Sąsiedztwa** (EPS, ang. ENP) oraz pakietu różnych działań nazywanych procesem barcelońskim. Współpraca z państwami basenu Morza Śródziemnego ma szczególnie długie tradycje. Podpisywały one umowy dwustronne ze Wspólnotami Europejskimi i korzystały z różnych form specjalnego traktowania przez WE, odnoszącymi się do pomocy technicznej, ułatwień handlowych, przepływu kapitału i osób oraz do niskoprocentowanych pożyczek z EBI, a także grantów obniżających ryzyko kapitałowe i innych form wsparcia finansowego. Obok funduszy przeznaczanych z budżetu unijnego na politykę sąsiedztwa już w latach 2000-2006 kilka krajów Północnej Afryki zostało objętych Inicjatywą Wspólnotową Interreg 3B (wydatki finansowano ze środków unijnej polityki strukturalnej), w ramach której realizowano m. in. programy Archimedes (z udziałem Egiptu), Western Mediterranen (z udziałem Maroka, Algierii i Tunezji). Nieco wcześniej (od lipca 1997 r.) zaczęto podpisywać z poszczególnymi krajami porozumienia stowarzyszeniowe (*Association Agreements*). Umowy dotyczą dwóch grup państw – Afryki (Maroko, Algieria, Tunezja, Libia, Egipt) oraz Azji (Izrael, Autonomia Palestyńska⁶⁷, Jordania, Liban oraz Syria).

W 2004 r. przyjęto pierwsze Plany Działań w ramach polityki sąsiedztwa. Objęły one początkowo 5 państw z tego regionu: Maroko, Tunezję, Jordanię, Izrael i Autonomię Palestyńską, a w kolejnych latach doszły następne. Współpraca w ramach tego planu miała sprzyjać „eksportowi” prosperity i stabilności przez:

- pomoc w przenoszeniu unijnych regulacji prawnych w kierunku wzrostu dostępu do unijnego rynku wewnętrznego,
- uczestnictwo w programach obejmujących edukację, badania, środowisko i media,
- współpracę w sprawach ochrony granic, migracji, ściganiu przemytu ludzi, zorganizowanej przestępczości, prania brudnych pieniędzy, przestępstw gospodarczych,
- rozwijanie więzi w obszarze energii, transportu i technologii informacyjnych,
- dialog i współpracę w zwalczaniu terroryzmu, nieprolifracji broni masowego rażenia, a także w wysiłkach na rzecz rozwiązywania konfliktów regionalnych⁶⁸.

⁶⁶ *Polityka handlowa UE. Czym jest, jak działa*. Urząd publikacji UE, Luksemburg 2017, s. 6-7.

⁶⁷ Autonomia Palestyńska posiada specjalny status międzynarodowy, lecz nie jest niepodległym państwem.

⁶⁸ *European Neighbourhood Policy: the first Action Plans*. Komisja Europejska, Komunikat Prasowy, (9 grudnia) 2004, IP/04/1453.

Plany te zostały zatwierdzone przez UE w lutym 2005 r., a w kolejnych miesiącach przez kraje partnerskie. Powyższe formy współpracy dotyczą tylko wybranych działań, jednak ich skuteczna realizacja stanowiła pewien próbiez dojrzałości krajów chcących wznieść swoje relacje z UE na wyższy poziom. Niestety nie uchroniły one tych krajów, a w efekcie także Europy, przed konsekwencjami zmian politycznych i społecznych Arabskiej Wiosny zapoczątkowanymi w 2011 r. Dlatego nadal jednym z najważniejszych celów działań zewnętrznych UE jest przywrócenie stabilności w obszarze Morza Śródziemnego.

Źródłem finansowania projektów EPS jest Instrument Europejskiego Sąsiedztwa (ENI). Zmienił on funkcjonujący do niedawna instrument MEDA. Był on głównym instrumentem finansowym w realizacji Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego. MEDA polegała na przekazywaniu środków nie tylko finansowych, ale i technicznych na reformy struktur społecznych i ekonomicznych. Instrument został ustanowiony w 1995 r. Fundusze w 90% były przeznaczane na współpracę dwustronną między UE a krajami partnerskimi, a 10% kierowano na realizację projektów wielostronnych w regionie. Pomoc dystrybuowano według następujących kryteriów: wielkość populacji kraju, dochód per capita, gospodarcza zdolność absorpcyjna, tempo wprowadzania reform strukturalnych oraz postęp w negocjowaniu umów stowarzyszeniowych. Program MEDA obejmował trzy formy pomocy. Pierwsza forma dotyczyła udzielania grantów na rozwój infrastruktury i pomoc techniczną. Drugi rodzaj pomocy to udzielanie pożyczek. Trzecią formę pomocy w ramach MEDA udzielano bezpośrednio rządów dla równoważenia budżetu państw albo finansowania importu strategicznie ważnego dla danego kraju. W zamian państwo zobowiązywało się do zrównoważenia sytuacji makroekonomicznej, ograniczenia wydatków publicznych oraz liberalizacji handlu poprzez zniesienie subsydiów eksportowych i/lub taryf celnych na import.

W zakresie wsparcia ze strony UE znajdują się jeszcze inne grupy beneficjentów. Mieści się tu ściśle **współpraca z terytoriami OCT** (obejmującymi m.in. Grenlandię, Falklandy czy Polinezję Francuską) o bardzo wysokich nakładach na 1 mieszkańca, ale o niskich kosztach dla UE z powodu ich niewielkiego potencjału ludnościowego. Jako wsparcie zewnętrzne traktowane są również **środki dla krajów kandydujących do UE** z regionu Bałkanów Zachodnich (Instrument Przedakcesyjny IPA). Najniższe wydatki per capita dotyczą wsparcia dla słabo rozwiniętych **krajów z Ameryki Łacińskiej oraz z Azji** Centralnej, Południowej i Południowowschodniej (poza Karaibami i Timorem Wschodnim włączonymi do AKP). W przypadku instrumentów IPA oraz ENI istnieją odpowiadające im na zasadzie wyłączności grupy beneficjentów (kraje kandydackie i OCT), natomiast pozostałe grupy państw korzystają z mieszanych źródeł finansowania - Instrumentu Współpracy Rozwojowej (DCI) oraz w większym stopniu ze środków pozabudżetowego Europejskiego Funduszu Rozwoju (EFR), do którego wszystkie kraje unijne płacą osobne składki.

Podobnie, jak w przypadku budżetu ogólnego UE środki na zobowiązania nie odpowiadają dokonywanym płatnościom. Bieżące zobowiązania wynikają z projektów zatwierdzonych, lecz jeszcze nie realizowanych, projektów w trakcie realizacji oraz projektów zrealizowanych, ale jeszcze nie rozliczonych. Pomimo podpisanych umów

dwustronnych oraz wielostronnych niektórzy ich sygnatariusze mogą w danej chwili nie realizować żadnego kontraktu, a niektórzy mogą mieć w realizacji kilka projektów jednocześnie (tab. 7).

Tabela 7. Polityka rozwoju - środki na zobowiązania (stan na koniec 2016 r.)

Wyszczególnienie	Liczba		Zobowiązania w mln euro	
	państw	kontraktów wsparcia	ogółem	w tym nowe zobowiązania 2016
<i>według kierunków wydatkowania</i>				
Afryka Zachodnia i Środkowa	17	51	3818,0	1522,0
Afryka Wschodnia i Południowa	9	21	1570,9	338,0
Karaiby	8	23	518,1	56,8
Pacyfik	9	11	137,2	47,4
Razem AKP	43	106	6044,2	1964,5
EPS Afryka	5	44	2327,9	290,5
EPS Azja	5	32	1383,9	154,5
Razem EPS	10	76	3711,8	445,0
OCT	8	11	298,3	72,1
Ameryka Łacińska	9	25	691,7	96,0
Azja i Azja Środkowa	14	30	1645,6	576,5
Kraje kandydackie	4	10	296,0	111,0
<i>według źródła pochodzenia środków</i>				
ENI	10	76	3711,8	445,0
DCI	27	68	2922,2	756,2
EFR	47	109	5757,6	1952,9
IPA	4	10	296,0	111,0
Razem	88	263	12687,5	3265,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Budget Support. Trends and Results 2017*, Publications Office of the EU, Luxembourg, November 2017, s. 45.

Zakończenie

Powstaje pytanie o efektywność prowadzonej polityki. Całościowa ocena wykracza poza ramy opracowania. Oprócz nie podlegających wątpliwościom poważnym społecznym i ekonomicznym efektem rozwojowym w grupie państw beneficjentów (por. oceny realizacji celów milenijnych) warto także zwrócić uwagę na dwa aspekty – podnoszenie świadomości społecznej Europejczyków i przygotowanie Europy do wyzwań i zagrożeń przyszłości.

Podnoszenie świadomości mieszkańców UE co do znaczenia i charakteru działań Unii na rzecz rozwoju państw słabo rozwiniętych jest zadaniem wewnętrznym, ale skutkującym poparciem dla dalszego wzmocnienia polityki rozwoju. Służyło temu ogłoszenie 2015 r. rokiem na rzecz rozwoju oraz wydarzenia z tym związane i odpowiednia ofensywa medialna. Delegaci państw Unii dyskutowali nad podsumowaniem tej inicjatywy w maju 2017 r. W konkluzjach Rady z zadowoleniem

przyjęto wnioski przedstawione w ostatecznym sprawozdaniu z Europejskiego Roku na rzecz Rozwoju 2015. Rada stwierdza, „że obywatele UE, społeczeństwo obywatelskie, sektor prywatny, państwa członkowskie UE, instytucje UE oraz partnerzy z całego świata skutecznie przyczynili się do powodzenia tej inicjatywy. Przyjmuje do wiadomości liczne osiągnięcia Roku na rzecz Rozwoju i – przypominając o oświadczeniu wydanym wspólnie z Parlamentem i Komisją 9 grudnia 2015r. – podkreśla, że ważne jest, by z osiągnąć tych oraz doświadczeń i sprawdzonych rozwiązań wskazanych w sprawozdaniu korzystać w przyszłych inicjatywach. [...] Rada uznaje, że Rok na rzecz Rozwoju przysporzył publicznego i politycznego poparcia dla unijnej współpracy z krajami rozwijającymi się, dla której aprobatą na początku 2016 roku sięgnęła 89%. Efekt ten jest tym bardziej zadowalający, że Unia chciałaby nadal odgrywać wiodącą rolę w realizacji szeregu ważnych nowych inicjatyw politycznych, takich jak program działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030, porozumienie klimatyczne z Paryża, nowy europejski konsensus w sprawie rozwoju, a także globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE”. Urzędowy optymizm na temat dużego poparcia Europejczyków dla celów polityki rozwoju znajduje potwierdzenie w przytoczonych wysokich danych wynikających z badania opinii publicznej w ramach Eurobarometru.⁶⁹

Czym innym niż ocena świadomości społecznej jest opinia o rzeczywistych postępach w zakresie tych celów i podstaw polityki rozwoju, które przekładają się bezpośrednio na stabilność samej Europy. Cztery miesiące później, w październiku 2017 r. przywódcy państw debatowali o kryzysie migracyjnym. Większa część komunikatu została poświęcona konkretnym doraźnym środkom i działaniom na rzecz dalszego ograniczania skali migracji. Znalazł się tam również wniosek o charakterze długofalowym i generalnym: „Rada Europejska przypomina, że zajęcie się pierwotnymi przyczynami migracji i stworzenie możliwości gospodarczych i społecznych w krajach tranzytu i pochodzenia jest elementem jej długoterminowego podejścia do migracji. W tym kontekście Rada Europejska z zadowoleniem przyjmuje niedawne utworzenie Europejskiego Funduszu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju, który wspiera inwestycje w krajach afrykańskich i krajach objętych europejską polityką sąsiedztwa. Z zadowoleniem przyjmuje również wdrażanie opracowanej przez Europejski Bank Inwestycyjny inicjatywy na rzecz budowania odporności, która służy mobilizowaniu inwestycji w krajach objętych europejską polityką sąsiedztwa. Oczekuje dyskusji na temat współpracy z partnerami afrykańskimi na zbliżającym się szczycie Unii Afrykańskiej i Unii Europejskiej”.⁷⁰ Należy przypomnieć, że szczyt ten odbył się w Abidżanie 29-30 listopada 2017 r., a poświęcenie go tematowi przyszłości młodzieży afrykańskiej wpisuje się w problematykę powstrzymywania migracji. W stolicy Wybrzeża Kości Słoniowej Polskę reprezentowała premier B. Szydło, a tematem obrad był m.in. Europejski Fundusz na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju

⁶⁹ Efekty Europejskiego Roku na rzecz Rozwoju 2015: „Nasz świat, nasza godność, nasza przyszłość” – Konkluzje Rady. Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 19 maja 2017 r., 9376/17.

⁷⁰ Posiedzenie Rady Europejskiej – Konkluzje. Rada Europejska, Bruksela, 19 października 2017 r., EUCO 14/17.

(EFZR), będący częścią pakietu związanego z Europejskim Planem Inwestycji Zewnętrznych (EPIZ).

W komunikacie KE nt. projektu EPIZ z września 2016 r. jego przeznaczenie zostało jednoznacznie uściślone geograficznie: „*celem planu jest pobudzenie inwestycji i tworzenia miejsc pracy w Afryce i w krajach objętych unijną polityką sąsiedztwa oraz przyciągnięcie finansowania, w szczególności z sektora prywatnego*”. To finansowanie ma dawać efekt dźwigni finansowej z przewidywanym jedenastokrotnym mnożnikiem. Zastosowano tu analogiczny mechanizm, jak w funkcjonującym od 2013 r. Europejskim Funduszu Inwestycji Strategicznych (z mnożnikiem 15), którego zadaniem jest pobudzenie unijnej gospodarki, zwłaszcza przemysłu. Zakładany wkład początkowy dla pobudzenia gospodarki Afryki wynosi 4,1 mld euro, z czego gwarancja EFZR to 1,5 mld euro (wkład bezpośredni UE - 0,75 mld), natomiast 2,6 mld euro stanowią instrumenty łączone (fundusz inwestycyjny dla Afryki, sąsiedzki fundusz inwestycyjny, wkłady państw członkowskich). Przewidywany efekt inwestycyjny ma wynieść co najmniej 44 mld euro. Inwestycje mają dotyczyć zrównoważonej infrastruktury (energia, woda, transport, technologie informacyjne, środowisko, infrastruktura społeczna, kapitał ludzki) oraz tworzących trwałe miejsca pracy firm sektora MŚP.⁷¹

Głównym uzasadnieniem aktywizacji działań Unii na rzecz polityki rozwoju jest kryzys migracyjny. O skali migracji decydują dwie uzupełniające się grupy czynników – wypychające oraz przyciągające (ang. *push, pull*). Wojny, konflikty wewnętrzne, autorytarne rządy to niektóre z wielu czynników wypychających, natomiast bezpieczeństwo i poszanowanie praw człowieka stanowią przeciwstawne do nich czynniki przyciągające. Powołanie się na zagrożenie dla osobistej wolności, zdrowia lub życia daje uchodźcy podstawę do złożenia wniosku o azyl oraz pozytywnego jego rozpatrzenia. Prawo takie nie przysługuje, gdy czynnikami przyciągającymi są wysokie wynagrodzenia, niskie bezrobocie czy rozwinięta opieka socjalna. Rozróżnienie migracji motywowanej politycznie oraz ekonomicznie ma charakter prawny i jest bardzo ważne, ale obecny kryzys migracyjny zachwiał jednoznacznością tego rozróżnienia, gdyż wielu migrantów ekonomicznych napływających do Unii stara się wykazać, że są obywatelami państw ogarniętych wojnami (wg danych UNHCR największy napływ migrantów do UE posiadały kolejno: Syria, Afganistan, Irak), albo państw uznanych przez Freedom House za niewolne (*not free*), w sposób skrajny łamiących prawa publiczne i swobody obywatelskie (w kolejności migrantów: Erytrea, Somalia, Iran, Gambia). Względy polityczne mogą upoważniać do pozytywnego rozpatrzenia wniosku o azyl także w przypadku osób z państw częściowo wolnych (*partly free*), w kolejności: Pakistan, Nigeria, Bangladesz.

Z punktu widzenia UE bardzo ważne są zarówno wszelkie działania na rzecz zaprowadzenia pokoju i dyfuzji wysokich standardów prawnych i demokratycznych na

⁷¹ Zwiększenie europejskich inwestycji na rzecz zatrudnienia i wzrostu gospodarczego: w kierunku drugiego etapu funkcjonowania Europejskiego Funduszu na rzecz Inwestycji Strategicznych i nowego Europejskiego Planu Inwestycji Zewnętrznych. Komunikat Komisji. Bruksela, 14.09.2016, COM(2016) 581, s. 7-15.

wszystkie kraje otoczenia zewnętrznego (pokój i ludzie w programie OECD, a także ZCR nr 16), jak i wszystkie działania prowadzące do zapewnienia rozwoju kapitału ludzkiego, pracy, wysokiej jakości życia, dobrobytu, stabilności, a także poprawy stanu środowiska, aby zmniejszyć presję migracyjną z pozostałych powodów.

Jest to jednak zadanie szczególnie trudne w sytuacji nakładania się uwarunkowań demograficznych na uwarunkowania ekonomiczne, które presję migracyjną będą wzmacniać. O dynamizmie demograficznym krajów afrykańskich świadczyć może porównanie Polski z wybranymi krajami Afryki.

Tabela 8. Rozwój demograficzny Polski na tle największych państw Afryki

Kraje	Dane rzeczywiste		Prognoza ONZ wariant średni		Ostatni rok z przewagą ludności Polski
	1950	2016	2050		
	Polska = 100		w mln		
Polska	100	100	100	32,4	X
Nigeria	152	487	1268	410,6	.
Dem. Rep. Kongo	49,1	206	610	197,4	1992
Etiopia	73,0	268	589	190,9	1980
Egipt	83,4	250	477	154,4	1965
Tanzania	30,8	145	426	138,1	2004
Uganda	20,8	109	326	105,7	2013

Źródło: obliczenia własne na podstawie <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population> (2.01.2018).

W 2050 r. według wariantu średniego prognozy ONZ sześć krajów Afryki będzie miało ponad 100 mln mieszkańców, gdy jeszcze w 1991 r. nie było żadnego takiego kraju, a w latach 1992-2015 istniało tylko jedno takie państwo - Nigeria). W 1950 r. Polska mająca olbrzymie straty demograficzne z okresu wojny miała 5 razy więcej ludności niż Uganda, która w 2014 r. wyprzedziła nasz kraj, a w 2050 r. będzie mieć 3,3 razy więcej ludności niż Polska.

W ciągu stulecia Uganda zwiększy swoją populację 20,5 razy, co oznacza podwajanie się liczby mieszkańców średnio co niespełna 23 lata (za okres 1950-2016 co 21,9 lat, a według prognozy na 2016-2050 co 25,2 lat). W regionie subsaharyjskim jeszcze najwyższy dynamizm demograficzny ma niewielkie Dżibuti ze wschodu kontynentu oraz dwa duże kraje Afryki Zachodniej – Niger i Wybrzeże Kości Słoniowej. Jest to efekt ruchu naturalnego ludności, w odróżnieniu od państw regionu Zatoki Perskiej oraz Izraela, gdzie głównym czynnikiem jest imigracja. Jeśli pominiemy niewielkie kraje z innych kontynentów (poniżej 0,6 mln mieszkańców w 2016 r.), to istnieją 44 państwa, które w świetle średniego wariantu prognozy ONZ zwiększą swoją populację w latach 1950-2050 co najmniej 10-krotnie. Jest to komplet 11 państw leżących na Bliskim Wschodzie między Izraelem i Irakiem, a Omanem i Jemenem oraz 33 państwa Afryki Subsaharyjskiej.

Nigeria, zajmująca obecnie 6. miejsce na świecie, będzie od 2047 r. zapewne już na 3. miejscu, ustępując jedynie Indiom i Chinom (do 1982 r. nie mieściła się nawet

w pierwszej dziesiątce państw). Porównanie obu kontynentów ukazuje, że ludność Europy (razem z Rosją) do 1995 r. była większa od ludności Afryki. Populacja Afryki w 1950 r. wynosiła jedynie 229 mln osób (9,0% ludności świata), a Europy 549 mln, natomiast w 2016 r. było odwrotnie - 1225 mln w Afryce (16,4%) wobec 742 mln w Europie, z czego 510 mln w UE28. W wariacie średnim prognozy ONZ w 2050 r. w Afryce będzie zamieszkiwać 2528 mln osób (11 razy więcej niż 100 lat wcześniej; 25,9% ludności świata), a w Europie 716 mln (wzrost w ciągu wieku tylko o 30%, z tendencją spadkową już od 2021 r.). Według dłuższej prognozy, w 2100 r. w Afryce będzie zamieszkiwać 40% światowej populacji⁷², jednak pod warunkiem utrzymywania się podobnego do dzisiejszego odsetka osób migrujących poza kontynent.

Demografia ukazuje wyzwania polityki rozwoju. Stabilność polityczna jest warunkiem fundamentalnym. Udział gospodarki Afryki w świecie obecnie wzrasta i będzie wzrastać, nawet jeśli dynamika PKB będzie odpowiadać jedynie zmianom demograficznym. Nie jest to jednak poziom zadowalający dla mieszkańców kontynentu i powstrzymujący przed szukaniem możliwości poprawy swojego bytu poza nim. Niezbędnym i najważniejszym sposobem uniknięcia poważnych napięć politycznych (i gospodarczych) w przyszłości bliższej i dalszej jest zdynamizowanie rozwoju Afryki (i Bliskiego Wschodu) w stopniu czyniącym z tego regionu obszar atrakcyjny do pracy i życia.

Literatura

- Barcz J., *Przewodnik po traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską*. Wyd. LexisNexis, Warszawa 2008.
- Budget Support. Trends and Results 2017*, Publications Office of the EU, Luxembourg, November 2017.
- Dokumenty europejskie*, opr. A. Przyborowska-Klimczak i E. Skrzydło-Tefelska. T. 1. Morpol, Lublin 1996.
- Dziennik Urzędowy UE*, 2010, L 287, 04.11.2010.
- Efekty Europejskiego Roku na rzecz Rozwoju 2015: „Nasz świat, nasza godność, nasza przyszłość” – Konkluzje Rady*. Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 19 maja 2017 r., 9376/17.
- European Neighbourhood Policy: the first Action Plans*. Komisja Europejska, Komunikat Prasowy, (9 grudnia) 2004, IP/04/1453.
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5708_pl.pdf. (4.12.2015), Komisja Europejska, Komunikat Prasowy, 25 września 2015, IP/15/5708.
- <http://swiat.newsweek.pl/szczyt-klimatyczny-w-paryżu-czy-czeka-nas-wielki-przełom-artykuly,374980,1.html>
- <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/szczyt-klimatyczny-w-paryżu-o-porozumienie,118,0,1967734.html>
- <http://www.polskatimes.pl/artykul/9150973,szczyt-klimatyczny-cop21-jest-nowy-projekt-globalnego-porozumienia-bedzie-historyczny-sukces,2,id,t,sa.html>

⁷² Dane w ujęciu bezwzględnym (w mln) pochodzą z prognozy ONZ, natomiast wszystkie pozostałe dane stanowią efekt przeliczeń własnych.

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&referer=/english/&Lang=E
<https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population>

Leonard D., *Przewodnik po Unii Europejskiej*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 1998.

Mikulska O., *Strategie gospodarcze Unii Europejskiej wobec krajów Afryki*, praca doktorska, maszynopis, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2015.

Pancer-Cybulska E., *Współpraca międzynarodowa na rzecz ochrony klimatu a konkurencyjność gospodarek*, (w): *Wybrane aspekty rozwoju i konkurencyjność nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej*, red. A. Grynia, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, Uniwersytet w Białymstoku, Wilno 2015.

Polityka ekonomiczna we współczesnej gospodarce rynkowej, pod red. M. Klamut i E. Szostak. Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2016.

Polityka handlowa UE. Czym jest, jak działa. Urząd Publikacji UE, Luksemburg 2017.

Posiedzenie Rady Europejskiej – Konkluzje. Rada Europejska, Bruksela, 19 października 2017 r., EUCO 14/17.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017. GUS, Warszawa 2017.

Rocznik statystyki międzynarodowej 2017, GUS, Warszawa 2017.

Sachs J., *Koniec z nędzą – zadanie dla naszego pokolenia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Smith K., *European Union foreign policy in a changing world*, Wyd. Polity Press, Cambridge 2008.

Szczyt Unia Afrykańska – Unia Europejska: Inwestowanie w młodzież na rzecz zrównoważonej przyszłości, Komisja Europejska, Komunikat Prasowy IP/17/5007.

The Cotonou Agreement 2014 and multiannual financial framework 2014–20, EuropeAid 2014.

The new European consensus on development „Our world, our dignity, our future”. Brussels, 7 June 2017.

The Millennium Development Goals Report 2015, United Nations, New York 2015.

The Sustainable Development Goals: An Overview of relevant OECD analysis, tools and approaches, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development,
<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

Wkład UE w realizację Milenijnych Celów Rozwoju. Wybór najważniejszych rezultatów programów Komisji Europejskiej, Rozwój i współpraca - EuropeAid, www.bookshop.europa.eu

World Development Indicators 2017, The World Bank, Washington 2017.

www.oecd.org/dac/

Zrównoważony rozwój: UE przedstawia swoje priorytety; Komisja Europejska, Komunikat Prasowy, 22 listopada 2016 r., IP/16/3883.

Zwiększenie europejskich inwestycji na rzecz zatrudnienia i wzrostu gospodarczego: w kierunku drugiego etapu funkcjonowania Europejskiego Funduszu na rzecz Inwestycji Strategicznych i nowego Europejskiego Planu Inwestycji Zewnętrznych. Komunikat Komisji. Bruksela, 14.09.2016, COM(2016) 581.